

Tereziánská iniciativa 97

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

září 2019

Foto Michal Stránský, říjen 2017

Doris Grozdanovičová

7. 4. 1926 – 21. 8. 2019

Akce Nisko – první transporty (1939)

18. října 1939 vyjel z Ostravy první vlak s necelou tisícovkou mužů ve věku 17 až 55 let. Cílem jejich cesty mělo být území na „východě“ vybrané za účelem vybudování „přeškoleního“ tábora. Na cílové stanici cestující přivítal autor plánu „Akce Nisko“ Adolf Eichmann. 20. října následovaly transporty z Vídně a Katovic. Tento první pokus o systematickou deportaci Židů byl prezentován jako dobrovolná akce židovské obce. Proto jeli s prvním transportem i židovští představení, za českou stranu jel Jakob Edelstein, za rakouskou Richard Friedmann.

21. září byl Adolfem Hitlerem schválen plán vysídlení Židů z území Německé říše. Jako první byli vybráni Židé z Katovic, Moravské Ostravy a Vídně. Začátkem října se rozběhl mechanismus, jakým mělo toto vysídlení proběhnout. Během týdne bylo vše připraveno: registrace, shromaždiště, doprava. Židům a veřejnosti byl celý plán předkládán tak, že jim bylo dáno území, kde si mají vytvořit podmínky pro „přeškolení“, a bylo to vše podáno jako dobrovolná akce židovské komunity. Židovské obce a židovské firmy hradily všechny potřebné náklady. Vybraní muži z Ostravy a Frýdku se měli dostavit 17. října do ostravské jízďárny, odkud byli odvezeni na nádraží Ostrava-Přívoz (dnešní hlavní nádraží) a 18. října ráno vyjel vlak s devíti sty muži směr Nisko nad Sanem. Minuli Bohumín, Osvětim, Krakov. 20. října za nimi vyjel obdobný transport z Katovic a další téhož dne večer z Vídně. O týden později, 26. října, vyjel z Ostravy druhý transport, který se připojil k místnímu transportu v Katovicích, stejně tak vyjel druhý transport z Vídně. Poslední transport z Ostravy vyjel 1. listopadu, ale do Niska již nedojel. Zamířil do Sosnowce.

Tábor v Nisku neměl dlouhého trvání. Na jaře 1940 byl zrušen a Židé, kteří zde zůstali, se směli vrátit domů. To se ale netýkalo zdaleka všech. Vězni po příjezdu prošli selekcí podle povolání. Vznikající tábor potřeboval hlavně dělníky, stavitele a tesaře, kteří by jej postavili. Ti, kteří se SS nehodili na práci, byli vyhnáni směrem k demarkační linii se Sovětským svazem a SS jim zakázali se vracet. Tito vyhnanci, pokud nezemřeli cestou na hranici, se ocitli na sovětském

území, kde je čekal osud emigrantů. Bez domova, bez peněz, bez dokladů se museli protloukat neznámou zemí. Většinou byli pochyťáni a odvezeni do gulagů. Ti, kteří přežili, vstupovali do Svobodovy armády, aby se účastnili bojů proti nacistickému Německu. Ti, kteří nepadli, se vrátili na území Československa a řada z nich došla až do Ostravy. Zde je však čekala další těžká rána: v naprosté většině se se svými blízkými, kteří byli odvezeni do koncentračních táborů, již neshledali.

V prvním transportu byli také Židé z Třince, kam rozhodnutí shromáždit se přišlo těsně před odjezdem večer 17. října. Řada mužů vyjela jen s tím, co měla právě na sobě.

Na to, jak povolání vypadalo, vzpomínal po válce Michal Štemr:

„Koncem října nás přivedli na radnici. Oznámili nám, že všichni Židé od šestnácti do šedesáti let musí pryč z Třince. Musíme se ihned připravit. Zítra odjedeme. „Kam?“ ptali jsme se. Muž v uniformě hitlerovského policisty pokrčil rameny. „A proč máme jít odtud?“ „Na práci,“ řekl nám policista. Ani nám neřekli, jak dlouho budeme pryč z domova. „Co si máme vzít s sebou?“ ptali jsme se. „Teplé jídlo, hodinky, máte-li, mohou to být i zlaté,“ usmál se policista. „Vemte si také ručník, mýdlo a každý také pět set zlotých.“

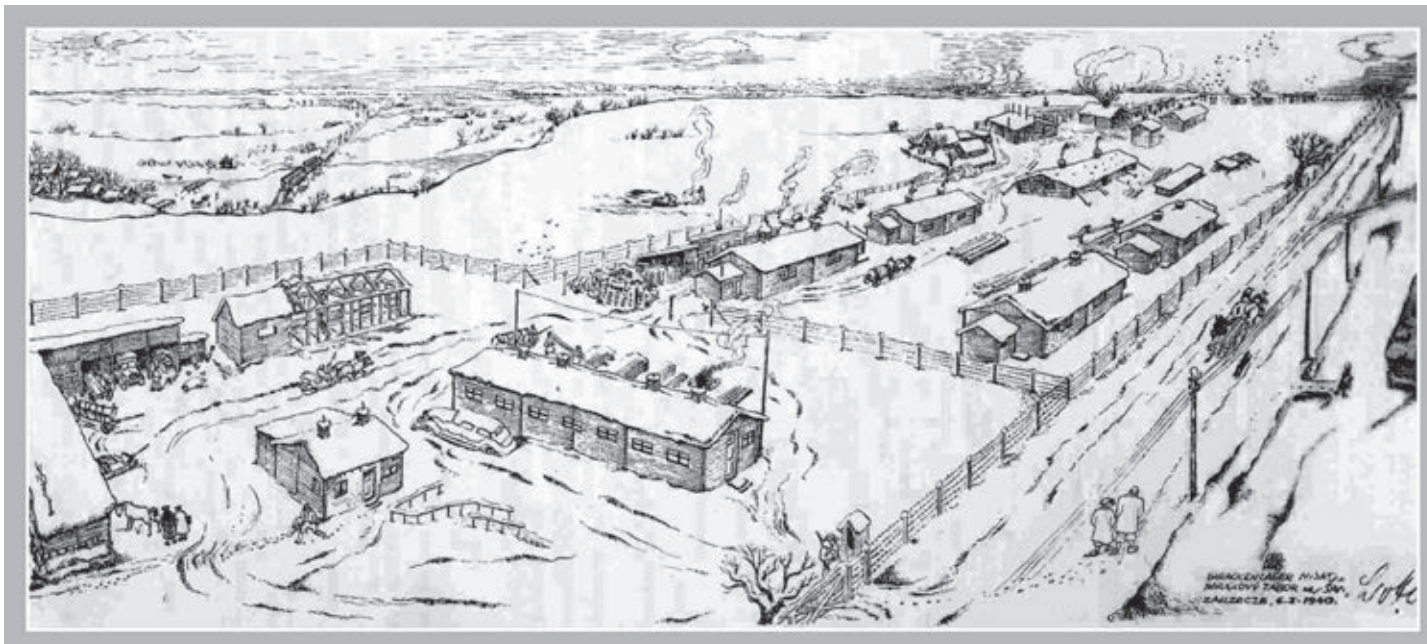
Ruth Eliášová se narodila v Ostravě, kde žila až do podzimu roku 1939. Ve svých vzpomínkách „Naděje mi pomohla přežít“ zachytila i moment, kdy začaly první ostravské transporty do Polska. Byl předvolán i její otec, ale rodině se jej podařilo zachránit odjezdem k příbuzným do Brna. Do transportu však nastoupil její kamarád Willi:

„Willi se měl dopoledne hlásit; časně ráno jsem byla u něho, abych se s ním rozloučila. Ještě ho vidím – hubeného,

*** Židovská náboženská obec v M. Ostrav. oznamuje: Z důvodu přeškolení, event. pro přípravu k vystěhování jsou povinni všichni židé mužského pohlaví hlásiti se v úterý 17. října 1939 v 8 hodin ráno v jízďárně Mor. Ostrava, Vítkovická ulice (u Don Bosca). Státní policie yvodí příslušné důsledky, kdo by se nedostavil.**

Pamětní deska na nádražní budově v Nisku

Kresba akad. malíře Leo Haase, jednoho z deportovaných do Niska

vytáhlého mládence v zimáku staženém opaskem, s velkým batohem na zádech. To bylo všechno, co si bral s sebou. Všichni tři jsme plakali a nebylo nám do řeči. Jaká slova by dokázala vyjádřit naše pocity? Drželi jsme se za ruce a šli společně až ke sběrnému středisku. Poslední objetí, poslední polibek, odešel můj nejlepší kamarád.

Doslechla jsem se, že někde na nádraží nakládají Židy do vlaku. Běžela jsem až k haldě uhlí, odkud jsem viděla vlak a mohla jsem to *nakládání* nerušeně sledovat. Byla jsem příliš daleko, abych mohla rozeznat jednotlivé osoby, věděla jsem, že Williho nevidím, ale byla to poslední příležitost, abych se mu v myšlenkách přiblížila.

Willimu se podařilo z Niska uprchnout, ale jelikož museli muži při nástupu do transportu odevzdat osobní doklady a potravinové lístky, nemohl se skrývat v Ostravě a ohrožovat tak svou matku. Willi se vypravil do místa na jižní Moravě, kde se ukrývala rodina Ruth. Ruth se s ním opět shledala a dozvěděla se od něj, co se v Nisku skutečně dělo:

Williho zážitky nám tenkrát připadaly neuvěřitelné. Vyprávěl, že když se shromáždili k transportu, začala registrace. Když Němci zjistili, že všichni muži nenastoupili, začali chybějící hledat v jejich domovech. Ještě štěstí, že otec i strýček Hugo i my ženy už jsme ze svých bytů odešli. Byl už večer, když se vlak dal do pohybu směrem na východ, do Polska. Všichni věděli, že se jede do Niska, ale nikdo netušil, kde by to Nisko mělo být. Příštího dne vlak zastavil a lidé museli vystoupit. Stáli na volném prostranství – ani stopy po nějaké vesnici, ubytování, přístřeší. Až tehdy si uvědomili, že toto nic je Nisko. Byl říjen a v Polsku bylo velmi chladno. Nevím, kolik stovek mužů tam bylo, jak byli staří, v jakém byli zdravotním stavu. Vím jen, že se ocitli v pusté krajině bez jídla, bez vody, spali na zemi a nesmírně

trpěli. Až po několika dnech přivezli nějaká prkna a začalo se se stavbou baráků. Tak pomalu vznikalo Nisko; ne vesnice, ale tábor. Nikdo nevěděl, proč a pro koho se buduje. Mnozí, zejména staří a nemocní muži, zemřeli. Některým se podařilo uprchnout do Ruska, ale i tam je pochytili a zavřeli. I přitom mnozí zemřeli, jen několika se podařilo dostat se do Rudé armády a později se vrátit. Jiní uprchli a vrátili se do rodné Ostravy, ale protože při nástupu do transportu museli odevzdat své doklady, neměli nyní žádný průkaz, nemohli se policejně přihlásit a museli z Ostravy zase utéct, aby je nechytili.“

Další svědectví o *Akci Nisko* se dochovalo ve výpovědích svědků v procesu s Adolfem Eichmannem, které byly zaznamenány při jednání Krajského soudu v Ostravě 12. října 1960:

Eduard Taskier (*1903) vypověděl:

„Po druhé jsem viděl Eichmanna přímo v Nisku, kam přijel osobním autem. Bylo to dne 19. října 1939. Z řeči Adolfa Eichmanna jsem spolu s ostatními poznal, že nejde o nějaký přesídlovací tábor, ale že ve skutečnosti půjde o likvidaci velkých skupin obyvatel, ke které mělo dojít v prostoru mezi řekami Sanem a Bugem. Sám Adolf Eichmann se vyslovil, že v tomto prostoru bude soustředěno 1 ½ milionů osob. Že nešlo jen o přesídlovací tábor, tomu mj. nasvědčovalo i nakládání s prvním transportem nebo s transportem židovských osob z Vídně v počtu asi 4 000. Když tento transport procházel kolem tábora v Nisku, bylo z něj vybráno jen asi 60 řemeslníků. Ostatní vězni byli SS komandem hnáni rychlým tempem směrem na východ. Protože tomuto rychlému pochodovému tempu nestačili, odhazovali své svršky jako kufry apod. Odhozené věci si posbírali členové SS komanda. Tyto svršky odváželi na jejich příkaz polští sedláci. V Nisku jsem viděl Adolfa Eichmanna po dobu asi 3–4 dnů a zde

osobně dával příkazy, jak se má tábor stavět, jak se má zacházet s transportem i s transporty dalšími.“

Izidor Zehngut (*1892) dokresluje ve své výpovědi atmosféru odjezdu z Ostravy a prvních momentů po příjezdu do Polska:

„Dne 17. října 1939 byli muži židovského původu z Ostravy i z okolí povoláni do jízdního vagonu v Ostravě. Bylo jim povoleno přinést zavazadla o váze asi 50 kg. Odtud byli odvezeni na nádraží do připravených vagonů. Zde v těchto vagoních strávili první noc a příští den přes Bohumín a Krakov byli odvezeni do stanice Nisko nad Sanem... Dne 19. října 1939 byli podle profese rozděleni v Nisku. Velitel transportu měl zvláštní zájem o stavitele a lékaře a tito na jeho rozkaz museli vystoupit. Ostatní účastníci transportu zůstali ve vagoních. Velitelem transportu byl Sturmbannführer Post. Já jsem vystoupil na rozkaz jako stavitel. Za několik minut předstoupil před nás Adolf Eichmann... Mluvil velmi krátce a dával nám strohé příkazy, jak postavit tábor. Kládl důraz na postavení hlídkové a strážní věže uprostřed tábora. Řekl také, aby uprostřed tábora byla postavena strážní věž (Maschinengewehrturm). Naproti tomu lékařům přikázal, že zde nesmí být žádná epidemie. (...) Toto se nacházelo asi 7 km od Niska, východně od Sanu, ve vesnici Zarzecze. Víím, že příští den nastoupil celý tábor (transport) a byl rozdělen podle povolání. Vedení tábora (gestapo) mělo zájem jen o některé řemeslníky, případně stavitele, nezbytné pro stavbu a údržbu tábora. Zbývající část transportu, více než polovina, byla po takovémto rozdělení transportu zahrnuta na

východ, směrem k řece Bugu, tehdejší demarkační čáře. Já jako stavitel jsem tehdy v táboře zůstal. Poněvadž jsem stavěl pro gestapo v táboře první barák u cesty, viděl jsem procházet další transporty směrem k Bugu, a to tři transporty z Vídně, jeden transport ze Slezska (Těšínsko), z Bilska a Katowic. Dále procházel jeden menší transport z Ostravska v počtu asi 200 mužů. Z těchto transportů byl jen nepatrný počet mužů – asi 60 – vpuštěn do našeho tábora. I v tomto případě šlo převážně o řemeslníky, které tábor potřeboval. Ostatní pokračovali v transportu v pochodu a většinou zahynuli. Zachránila se z nich jen nepatrná část osob.“

Akce Nisko zůstává dosud ne zcela objasněnou událostí v dějinách holocaustu. Ačkoli tábor neměl dlouhého trvání a celá akce byla předčasně zrušena, vyzkoušený mechanismus hromadných deportací byl nastaven. Eichmann si zde osvojil postupy, které potřeboval k řízení dalších táborů, ghatt a deportací. Vlaky, které míjely Osvětim, vezly vězně skutečně do neznáma. 13. dubna 1940 se vrátili do Ostravy vězni z Niska: z celkového počtu 516 navrátilců se jich přímo do Ostravy vrátilo 301, 18 na Těšínsko a 197 osob pokračovalo do Vídně. Do Ostravy přišlo dalších 150 mužů, kteří se z Niska vrátili na vlastní pěst. 350 Židů z ostravských transportů bojovalo v československé jednotce v Sovětském svazu. 123 mužů boje přežilo a vrátilo se domů.

*Eliška Waageová,
Institut Tereziánské iniciativy*

Od transportu do Niska letos uplyne již 80 let

18. října 2019 uplyne 80 let od prvního evropského transportu Židů z Moravské Ostravy do Niska nad Sanem. Tato událost dnes již upadá do zapomnění, snad proto, že již nežije žádný z přímých účastníků a tyto události nám připomínají jen archivní dokumenty a svět literatury.

Právě v tento den před osmdesáti lety opustil nákladní nádraží v Ostravě-Přívoze transportní vlak do Niska nad Sanem s 901 muži židovského původu a 29 nákladními vagony stavebního materiálu, nářadím, potravinami a také doprovodem příslušníků SS.

Tento transport 20. října následoval stejný z Katowic a Vídně. Úkolem bylo vybudování tábora, jako začátek „konečného řešení židovské otázky“. To však bylo z příkazu gestapa kamuflováno jako dobrovolná akce Židů „z důvodu přeškolení, ev. jako příprava k vystěhování“.

Dnes bychom marně hledali budovu ostravské jízdního vagonu, kde byl 17. října proveden definitivní výběr účastníků tohoto transportu. Odtud byli muži převezeni na nákladní nádraží a po přivezení posledního účastníka byly vagony uzavřeny a vlak stál na nádraží do příštího dne. Podle svědectví pamětníků trpěli deportovaní během cesty nejvíc žízni a hrubým zacházením strážů. Zvláště cesta přes San do prostoru budoucího tábora u obce Zarzecze byla mimořádně vysilující.

Již druhý den byla provedena na místě selekce, v táboře byli ponecháni jen odborníci a ostatní, a to byla většina, byli postupně z tábora vyhnáni na demarkační čáru se SSSR. Někteří z nich zemřeli v pracovních lágrech na území SSSR, někteří byli zastřeleni na útěku, jiní padli v bojových akcích v řadách příslušníků čs. armády na východě.

Ti, kteří byli přivezeni po zániku tábora v Nisku zpět do protektorátu, později odešli se svými rodinami do ghatt a koncentračních táborů. Zatímco po válce počítali Češi své umučené a popravené, Židé počítali ty, kteří přežili.

Pokud se mezi čtenáři tohoto stručného článku najde někdo, koho tato událost blíže zaujme, doporučuji si přečíst knihu dr. Boráka: „První deportace evropských židů“, kterou vydal ČSBS, městský výbor v Ostravě, v roce 2009.

Archiv města Ostravy instaluje v budově archivu od 1. 10. do konce roku 2019 výstavu archivních dokumentů k Nisku a vokální soubor hebrejských písní ADASH uspořádá 17. října v budově modlitebny Církve bratrské (v blízkosti sadu dr. Horákové v Ostravě) koncert k tomuto výročí. Začátek je v 18 hod.

*Libuše Salomonovičová, Ostrava,
snacha jednoho z vězňů Niska nad Sanem*

TISKOVÁ ZPRÁVA FEDERACE ŽIDOVSKÝCH OBCÍ

Výroční zpráva o projevech antisemitismu v České republice za rok 2018

Federace židovských obcí v České Republice (dále jen FŽO) zaznamenala v roce 2018 celkem 347 antisemitských incidentů.

Oběti násilných činů incident často nenahlásí, je proto pravděpodobné, že je reálný počet antisemitských útoků vyšší. Násilné antisemitské incidenty jsou však i nadále v České republice stále ojedinělé, v roce 2018 byly zaznamenány dva případy fyzické agrese s antisemitským motivem. Dále byly evidovány tři případy znehodnocení židovského majetku antisemitskými nápisy, symboly apod. a devět incidentů spadajících do kategorie vyhrožování násilným činem, obtěžování nebo urážky konkrétní osoby kvůli jejímu skutečnému či domnělému židovství.

Nárůst antisemitských nálad je nicméně v České republice patrný zejména na internetu, kde se dlouhodobě zvyšuje počet publikovaných antisemitských článků, příspěvků na sociálních sítích, anonymních komentářů a diskusních příspěvků. Antisemitské projevy nenávisti na internetu tvoří necelých 93 % všech evidovaných incidentů.

Zpráva FŽO přináší data o projevech antisemitismu v ČR, a věnuje se proto především tuzemským událostem a společenskému klimatu. Antisemitské incidenty však často odrážejí zahraniční dění, reagují na zprávy v médiích a mohou být součástí globálních výzev nebo akcí. Vzhledem k členství ČR v Evropské unii, k celosvětovým hrozbám i k mediální a internetové propojenosti, tak nelze opomenout ani jejich evropský a světový kontext.

Pro tuto zprávu je určující pracovní definice antisemitismu, kterou používá Mezinárodní aliance pro připomínání holocaustu (dále jen IHRA). Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR přijala usnesení k definici antisemitismu 25. 1. 2019, Senát Parlamentu ČR o dva dny později, FŽO se jí řídila již v minulých letech, tedy i v roce 2018.

Antisemitské násilí a diskriminace jsou i nadále v České republice vzácné a v tomto ohledu zůstává ČR stále ještě bezpečnou zemí, i ve srovnání s dalšími státy EU. Nárůst antisemitských nálad je u nás patrný zejména v internetovém prostředí, kde se dlouhodobě zvyšuje počet publikovaných antisemitských článků, příspěvků na sociálních sítích, anonymních komentářů a diskusních příspěvků.

Tradičně se antisemitské příspěvky objevují na webových stránkách extrémní pravice, na antiliberalních webech nebo v projevech aktivistů podporujících hnutí BDS. Výraznou ideovou základnou pro antisemitské texty v České republice byly v roce 2018 také dezinformační platformy, často pro kremelské, z nichž pochází přes 36 % všech zaznamenaných incidentů.

Obsahově dominovaly v 64 % případy lživých, vulgárních nebo stereotypních tvrzení o Židech; velmi časté je šíření konspiračních teorií o mýtu světového židovstva, jeho kontroly nad médií, ekonomikou, vládami a dalšími veřejnými institucemi. Případy nového antisemitismu, uplatňující na Izrael standardy chování, které nejsou uplatňovány vůči jiným demokratickým státům, nebo kolektivně obviňující Židy za akce Státu Izrael, tvořily necelých 29 % všech zaznamenaných incidentů. Nejvíce incidentů evidovala FŽO v květnu 2018, kdy projevy antisemitismu formovaly zejména všechny fáze přesunu amerického velvyslanectví z Tel Avivu do Jeruzaléma a následné nepokoje v pásmu Gazy.

Česká republika však i nadále zůstává pro židovskou komunitu, ve srovnání s jinými státy ve středoevropském regionu i v západní Evropě, bezpečnou zemí. Antisemitské projevy, jak prokazuje analýza zaznamenaných incidentů, se v drtivé většině případů omezují na internet.

Ti, kdo zachraňovali (volné pokračování z čísla 94)

Michaela Vidláková, foto z internetu

ANTONÍN KALINA

Dlouho se o něm nevědělo. Až v současnosti je již jméno i skutky tohoto třebečského rodáka poměrně známější. A přitom zasluhuje velký obdiv a úctu. Antonín Kalina. Zmiňuje se o něm Imre Kertész ve svých vzpomínkách na poslední čas v Buchenwaldu, velice podrobně o něm píše Jindřich Flusser v nedávno vyšlé knize *Život na úvěr* (mimočodem: moc doporučuji, pro mne jedna z nejlepších knih, kterou jsem na tato témata četla). Vzpomíná na to, jak Kalina v Buchenwaldu dokázal zřídit dětský blok a popisuje, jak se mu povedlo různými prozíravými, ale i riskantními kroky zachránit přes 1000 židovských chlapců (odhady jsou mezi 900–1400 chlapci ve věku 3–17 let), mezi zachráněnými byl i Elie

ilegální organizaci, i v jejím vedení. A tam platilo nejen přežít, ale pomáhat přežít. Podařilo se mu získat poměrně vysokou táborovou funkci blokového. Uměl dělat kouzla s kartotékou, přehazovat a falšovat karty, uměl se orientovat v lágrových situacích a využívat je pro své záměry, měl pohotové reakce a samozřejmě fungující styky a spolehlivé spolupracovníky. A měl rád děti. Snad to byl jeden z důvodů jeho neuvěřitelné a neuvěřitelně úspěšné akce. Z jeho chráněnců vyrostlo snad kolem tisícovky dospělých mužů, mezi nimi i dva nositelé Nobelovy ceny. V komunistickém režimu se na Kalinovy zásluhy jaksi „pozapomnělo“, i když byl nadále členem KSČ. Dlouho byl známější v Izraeli než u nás. Zemřel v r. 1990 a tak se nedožil toho, když v r. 2012 dostal *in memoriam* izraelské vyznamenání Spravedlivý mezi národy. Více se o něm dočtete na adrese:

https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/svec-z-trebice-antonin-kalina-zachranil-stovky-deti-vysla-o-nem-kniha.A140213_2033696_jihlava-zpravy_mkk

Antonín Kalina

Johan van Hulst

Henriette Pimentel

Wiesel i pozdější vrchní izraelský rabín. Jindřich Flusser patřil v posledních týdnech lágru k jeho pomocníkům.

Známý dokumentarista Stanislav Motl o Kalinovi natočil pro ČT pořad a napsal knížku *Děti Antonína Kaliny*. Jak člověk, který byl sám vězněm, dokonce již od r. 1939, něco takového dokázal? A proč to dělal, zejména v době, kdy už bylo zřejmé, že Němci prohrají a že brzy musí přijít osvobození? Statečný Antonín Kalina riskoval život pro houfy neznámých kluků.

Pocházel z velké rodiny, vyučil se ševcem, stal se přesvědčeným komunistou. Ne ale takovým jako pováleční kariériste, ale z hlubokého přesvědčení, že komunismus přinese chudým, jako byla i jeho rodina, lepší život.

Nacisté ho sebrali hned mezi prvními. Nejprve byl v Dachau, později v Buchenwaldu. A vždy v táborové

https://www.idnes.cz/kultura/literatura/cesky-schindler.A131230_170619_literatura_ts, https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/novy-schindler-kalina.A170116_095239_filmvideo_spm

JOHAN VAN HULST

Není to tak dávno, kdy ve věku 107 let zemřel Holanďan Johan van Hulst, (28. 1. 1911 – 22. 3. 2018) jeden ze statečných. Když zemřel, americký velvyslanec v Holandsku řekl: „Johan van Hulst je inspirací a důkazem, co i v těch nejtemnějších dobách může znamenat a jak velký rozdíl může způsobit jeden jediný člověk.“ Kdo byl Johan van Hulst?

V r. 1943 byl nově ustanoveným ředitelem pedagogické školy v Amsterdamu, ženatý, měl dvě malé děti. Mohl vést celkem poklidný život, vyhýbat se rizikům.

Když ale podle nacistických protizidovských opatření z jeho šachového klubu vyloučili židovské hráče, založil tajný klub, kde s nimi opět hráli společně. To byl ale jen malý začátek. Později, když začaly deportace holandských Židů, zorganizoval záchrannou akci pro židovské děti. Němci totiž amsterodamské Židy nejprve shromažďovali ve sběrném středisku Hollandsche Schouwburg, někdejší starém divadle, malé děti a miminka umístili v samostatném centru, v bývalé židovské školce a jeslích, kde se o ně starali židovští vychovatelé, Walter Suskind, Betty Ouderkerk, Harry and Sienei Cohen, pod vedením Henriette Pimentel. Dětské centrum mělo dokonce zahradu, kde si děti hrály. Tato zahrada sousedila se zahradou pedagogické školy, kde pracoval van Hulst. A tady se tedy naskytla příležitost pro záchrannou akci: přes nízký plot bylo možno děti tajně vynést ven. Na akci se podílelo několik učitelů a studentů amsterodamské univerzity, obzvláště statečně si počínal starší školník jménem van Wijngaarden, který děti po „únosu“ ubytoval a ukrýval, dokud je nepřevzala holandská ilegální odbojová síť. Děti

Marion Pritchard v uniformě UNRRA

ze školy vynášeli nejlépe v koších na prádlo a předávali do spolehlivých rodin, kde je vydávali za své vlastní. Ovšem současně museli jejich židovští vychovatelé zajistit, že i jejich jména zmizela z registrace přítomných, což také nebylo jednoduché.

Velkým nebezpečím se mohla stát nečekaná kontrola školy z Ministerstva školství, inspektor dětí v budově školy odhalil. Zeptal se van Hulsta: „Nejsou tohle snad židovské děti?“ Na to van Hulst: „Nechtějte na mně odpověď!“ Inspektor ho varoval, ať dává pozor, že příští kontrola by nemusela už dopadnout dobře, ale dál už o svém zjištění pomlčel.

Pak však mělo dojít k deportaci celého sběrného střediska včetně dětského centra. Vychovatelka Virrie Cohen ještě rychle kontaktovala van Hulsta s prosbou o pomoc. Přišel.

Bylo tam snad 80–100 malých dětí. Jak rád by je zachránil všechny – to ale samozřejmě nešlo – jenže jak mezi nimi vybrat těch několik, které si lze troufnout najednou odvést, aby to nebylo nápadné, když ví, že na ty ostatní čeká smrt? Odvedl jich ještě dvanáct. Johan van Hulst později říkal, že to byl nejtěžší moment v jeho životě. Ptal se pak znovu a znovu sám sebe – a nemohl jsem jich odvést víc? Třeba aspoň třináct, čtrnáct, patnáct? (Postupně zachránil přes 600, možná až 1000 dětí.)

Když byl sběrný tábor v Hollandsche Schouwburg zlikvidován, van Hulst se nadále angažoval v holandském odboji, posléze byl na něj vydán zatykač a musel se pak až do konce války skrývat. Po osvobození se dal na politickou dráhu, 25 let byl senátorem a 7 let i členem Evropského parlamentu. Přednášel na univerzitě, stal se emeritním profesorem pedagogiky na Vrije Universiteit Amsterdam, byl autorem desítek odborných publikací a také významným holandským šachistou.

Na válečnou historii se však nezapomnělo – někdejší Pedagogická škola byla přeměněna v Muzeum holocaustu a jeden z nesčetných amsterodamských mostů, most č. 233 poblíž této školy, byl pojmenován Johan van Hulst Brug. V r. 1972 získal od izraelského muzea Jad Vašem titul Spravedlivý mezi národy a v r. 2012 mu při návštěvě Holandska osobně poděkoval premiér Benjamin Netanjahu: „Jestliže ten, kdo zachrání jednu lidskou bytost, zachrání svět, pak vy jste zachránil stovky světů! Děkuji vám jménem židovského lidu, ale i jménem lidstva.“

Celkem 25 000 až 30 000 holandských Židů se před deportací ukrylo, z nich přežily asi 2/3, deportováno bylo 107 000 holandských Židů, zejména do Auschwitzu a Sobiboru, z těch se vrátilo jen asi 5 200.

(Zpracováno podle <https://www.aish.com/ho/p/Johan-van-Hulst-Risked-his-Life-to-Save-Jewish-Children.html> a https://en.wikipedia.org/wiki/Johan_van_Hulst)

HENRIETTE PIMENTEL

V předchozím článku je krátká zmínka o Henriette Pimentel. Povězme si o ní něco víc!

Narodila se r. 1876 v Amsterdamu do velké, dobře situované rodiny řezače diamantů Nathana Pimentela a jeho ženy Rachel, rozené Oppenheimer.

Studovala učitelství a péči o děti a v r. 1926 se stala ředitelkou moderní židovské školky a jeslí v Amsterdamu. V době deportací, kdy bylo zřízeno sběrné středisko v Hollandsche Schouwburg, odkud pak vedla cesta dál do sběrného tábora Westerborku a poté do vyhlazovacích táborů, byla nadále vedoucí odděleného centra pro malé děti. Právě v té přechodné době úzce spolupracovala na záchraně dětí s Johanem van Hulstem. Neví se přesně, jak bylo možno děti, které byly propašovány z centra pryč, odepsat z kartotéky, ale pravděpodobně byly jejich karty přesunuty do registru již odtransportovaných. Henriette Pimentel byla v r. 1943 se zbytkem dětí převezena do Westerborku a poté do Auschwitzu, kde zahynula. Ale i ona má velkou zásluhu na záchraně těch 600–1000 židovských životů.

(podle <https://en.wikipedia.org/wiki/Henri%20Pimentel>)

A Holandsko do třetice:

MARION PRITCHARD

Marion Philippina Pritchard, roz. Binsbergen (1920–2016) se narodila v Amsterdamu a v Holandsku i vyrůstala. Její otec byl soudce. Nebyli Židé. Její vztah k Židům byl jasný již ve škole, pro ni to byli spolužáci jako kdokoliv jiný. V 19 letech začala v Amsterdamu studovat sociální práci. Rok na to ale do Holandska vtrhli Němci. Jednou, když byl zákaz nočního vycházení, přenocovala u přátel, ti však byli zapojeni do ilegální činnosti a Marion, ač o tom neměla ponětí, byla zatčena a 7 měsíců pak strávila ve vězení. Na jaře 1942 byla svědkem brutálního vyklizení židovského dětského domova, kdy Němci malé děti kolikrát popadli za nožku nebo i za vlasy a házeli je na nákladní auto, neméně surově zacházeli se ženami, které se snažily děti bránit. V tu chvíli si uvědomila, že tihle lidé potřebují pomoc a že to bude ona, kdo jim musí – bez ohledu na riziko – pomáhat.

Pustila se do ilegální činnosti a ukrývající se Židům nosila jídlo či oblečení, sháněla falešné doklady a přidělové lístky, pomáhala vyhledávat bezpečnější úkryty. Mnoha dětem našla útluk u holandských rodin, sama je tam doprovázela. Někdy se ale dostávala do složitých situací. Např. jednou dostala od ilegální organizace za úkol předat „balíček“ na určitou adresu v severním Holandsku. Cestou jí kdosi neznámý vtiskl do náručí malou holčičku. To byl ten „balíček“ k doručení. Jenže když dojela na určenou adresu, adresáti tam už nebyli. Byli krátce předtím zatčeni. Nevěděla, co dál, co s dítětem? Podařilo se jí tam najít manželský pár, který se miminka ujal. Ti ale měli vlastní děti a měli strach, aby neprozradily, co je to za dítě. Marion se tedy tvářila jako matka nemanželského dítěte (tehdy to byl veliký hřích!), které jim předává k adopci.

Nejriskantnější okamžiky zažila, když ukrývala Freda Polaka a jeho tři malé děti ve vile jednoho svého kamaráda v Huizenu, blízko Amsterdamu. Uměli se rychle schovat při občasných razířích, a tak celkem dlouho žili v relativním klidu. Marion tam nejprve jen jednou za týden dojížděla, pak se tam nakonec i přestěhovala a starala se o děti. Ale v r. 1944 si jeden holandský kolaborant vymyslel zrádnou taktiku. Poté,

co Němci odešli a ukrytí Židé se domnívali, že nebezpečí pomínulo, a vycházeli ze svých tajných skrýší, se náhle vracel do již propátraných domů. Jednou takto objevil i Polakovu rodinu. Marion tam v tu chvíli byla a nezbylo jí, než sáhnout po revolveru a muže zastřelit. Jak se ale zbavit těla? I to se podařilo, domluvila se s hrobníkem, který mrtvého udavače v noci přidal do rakve k jinému pohřbívanému. Zmizení udavače se nikdy nevyšetřilo. Rodina Polakových přežila a po válce se setkali i s matkou. Nikdy nezapomněli na svou záchránkyni! Marion pomohla zachránit celkem asi 150 holandských Židů, velkou část zachráněných tvořily děti.

Po válce pracovala jako pracovnice v rámci UNRRA v Německu, kde byly zřízeny přechodné tábory pro ty, jimž se říkalo „displaced persons“, byli to většinou osvobození vězni z koncentračních táborů. Při této činnosti potkala Tonyho Pritcharda, důstojníka nedávno propuštěného z americké armády, který vedl také jeden takový tábor v Bavorsku a jako Marion i on se velice snažil pomoci těmto nešťastníkům najít starý nebo získat nový domov.

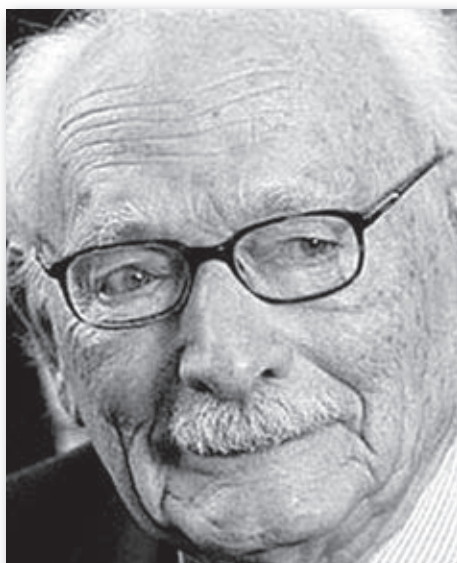
Za čas se vzali a Marion, nyní Pritchardová, s ním v r. 1947 odjela do USA, kde se usadili ve státě New York a kde se jim narodili tři synové. Marion Pritchardová tam zpočátku pracovala jako sociální pracovnice, zaměřila se hlavně na pomoc dětem z rodin přistěhovalců. Později absolvovala studium psychoanalýzy, které se potom po léta věnovala na Bostonské psychoanalytické škole. Často hovořila ve škole o tom, co se dělo za Němců v Holandsku, o holocaustu.

Dožila se vysokého věku 96 let a za statečnou pomoc Židům dostala několik vysokých ocenění: od Jad Vašem vyznamenání Spravedlivý mezi národy v r. 1981, Wallenbergovu medaili v r. 1996, čestný doktorát na Univerzitě ve Vermontu a pamětní knihu od tamního Centra pro studium holocaustu v r. 2004, medaili za statečnost v Centru Simona Wiesenthala v r. 2009 a její příběh je zveřejněn i v Muzeu holocaustu Spojených států.

(Podle https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Marion_Pritchard&oldid=892218829 <http://www.keene.edu/academics/ah/cchgs/collections/own-words/pritchard> a j.)

Antonín Kalina po válce

Johan van Hulst

Marion Pritchard s Ericou Polak v roce 1944

Nedožitě životy

Michaela Vidláková

Když jsem se na internetu dopátrala, kdy zas bude mít koncert Bente Kahan, zpěvačka, se kterou jsem se vloni spřátelila a kterou velice obdivuji, nezaváhala jsem a napsala jí, jestli se mohu koncertu zúčastnit. A okamžitá odpověď vypadala, že by ji to dokonce potěšilo, asi jsme si padly do oka oboustranně. Místo konání: Wroclaw, synagoga Pod bílým čápem – zvláštní jméno pro synagogu... Datum koncertu: neděle 1. 9. 2019. Osudný den, to 1. září – před 80 lety vtrhli Němci do Polska, začala 2. světová válka. Právě v ten den bude koncert?

Ano, právě k tomuto datu se totiž vztahoval program koncertu. I když Wroclaw leží v Polsku, tehdy to bylo území německé a tak tam nevzniklo ghetto, kupodivu velkou část wroclawských Židů odvezli ne rovnou do polských lágrů, ale nejprve do Terezína. Proto i program koncertu nazvaného Nedožitě životy, kromě několika prvních, do polštiny přeložených jidiš písní, byl věnován Terezínu. Bente miluje básně Ilse Weberové, mnohé z nich sama zhudebnila a několik jich zazpívala. Ne, ona ty písně nezpívala, ona je přímo prožívala – a publikum s ní.

Po těchto písních mne požádala (věděla jsem o tom předem), jestli bych jako pamětník Terezína mohla něco vyprávět. Přivezla jsem si 3 narozeninové dárky, které mě provázely Terezínem: první byl k 5. narozeninám, to mi táta ještě v Praze vyrobil hračku, která nám třem asi zachránila život, příští – 6. narozeniny – ty už v Terezíně, symbolizovala žlutá látková hvězda, kterou jsme museli od 6. roku věku nosit, a třetí dárek, k 7. narozeninám, byla foukací harmonika, kterou táta pro mne získal výměnou za svůj příděl chleba. Zahrála jsem na ni úryvek jedné písně ze zpěvaččina repertoáru a na příběhu těchto předmětů jsem se snažila vykreslit Terezín. Jiný Terezín než ten, který je dnes tichým malým městečkem s obchody, restauracemi, parkem, s dětmi spěchajícími do školy, plný návštěvníků, kteří se diví, že toto je koncentrační tábor. Snažila jsem se obsáhnout nemnoha větami ten Terezín, který je

právě nejlíp zobrazen v básních a písních dnešního večera.

Zmínila jsem i smutnou a zbytečnou tragédii básnířčiny rodiny. Zatímco můj táta, když byl povolán do podzimního transportu, nám zakázal přihlásit se dobrovolně s sebou, Ilse Weberová s Tomíkem následovala svého manžela. On přežil. Ona, která jako zdravotní sestra mohla v Terezíně zůstat, tak bohužel skončila i se synkem v plynové komoře Auschwitzu.

Program pak pokračoval písněmi z terezínského kabaretu s texty Leo Strausse v polském překladu, aby obecnost mohla porozumět slovům toho neopakovatelného terezínského humoru.

Velký prostorný sál synagogy byl plný. Udivilo mne, že publikum bylo převážně nežidovské. Dozvěděla jsem se, že tam bývají časté kulturní programy, na každý závěr sobotního večera se tam konají havdalové koncerty židovské hudby a i když vstupné je dost vysoké, na vstupenky téměř vždy stojí fronty!

Ještě musím říci pár slov k synagoze. Před pár lety to byla zpustlá budova, která sloužila jako skladiště. Bente Kahan založila nadaci a s velkým úsilím získala potřebná povolení (to bylo asi nejtěžší...), sehnala podobně nadšené spolupracovníky, a ovšem peníze, sama do toho vložila nemalou částku, a po několika letech tu stojí v plné kráse velká synagoga s 2 ženskými galeriemi, s malou horní modlitebnou, která slouží bohoslužbám, zatímco velký prostor je využíván hlavně pro kulturní účely. Na galeriích je výstava a v podzemní prostoře s klenutými chodbami je vybudováno skvělé vzdělávací centrum určené zejména pro mládež, je tam promítací sálek, interaktivní tabule s obrovským a přitom velice přehledným objemem informací o judaismu, historii polských Židů apod.

Synagoga Pod bílým čápem

Bente Kahan s autorkou textu

V pondělí dopoledne na mne čekal ještě jeden úkol, právě pro vzdělávací centrum se tamní tým snaží zachycovat vzpomínky pamětníků, a tak si chtěli natočit i mé vyprávění v trochu větším rozsahu, s obrázky, které ukazují ve školách. Čas zbývající do odjezdu autobusu rychle utekl. Byla jsem tam se svou kamarádkou a začínaly jsme být trochu neklidné, tramvaje tam mají dost dlouhé intervaly, autobusové nádraží je hotové bludiště skryté v podzemí pod spleť obchodů – najít, kudy se tam jde, taky nebude jen tak – a navíc, přšelo. Jenže před domem už na nás čekal taxík, řidič se s námi cestou vesele bavil o dobrém českém jídle, provedl nás obávaným labyrintem – a při loučení nás objal a obě jsme dostaly s přáním šťastné cesty od taxikáře kamarádkou pusou. To se mi ještě nestalo, pusa od taxikáře!

Blahopřejeme

MUDr. Raje Žádníkové,
členice PTI, která 25. srpna
oslavila 90. narozeniny.

Všechno nejlepší a hlavně
hodně pevné zdraví!

**Předsednictvo
Terezínské iniciativy**

Jeden a půl milionu knoflíků

Není to tak dávno, kdy nám Věra Egermayerová napsala vyprávění o krásném a originálním novozélandském projektu „1 500 000 knoflíků“ sesbíraných na památku židovských dětí zahynuvších při holocaustu (viz TI č. 94). Tím více je potěšující, když se o tomto projektu a o Věře Egermayerové dozví nejen poměrně úzký okruh našich čtenářů, ale i česká veřejnost prostřednictvím ČRo. Ten, kdo umí anglicky a má internet, si může zajímavé interview, jehož autorkou je Daniela Lazarová, přečíst na adrese: <https://www.radio.cz/en/section/panorama/holocaust-child-survivors-dream-of-building-memorial-to-child-victims-of-the-holocaust-comes-true>. Pro ostatní uvádíme alespoň (samozřejmě s dovolením autorky) větší část z tohoto rozhovoru.

Jako mnoho těch, kteří unikli smrti v holocaustu, i Věra se snaží, aby tato strašná událost z doby 2. světové války v příštích generacích nezanikla. A tak se zrodil u ní a skupinky spolupracovníků na Novém Zélandě sen vybudovat památník, jako připomínku na 1½ milionu povražděných židovských dětí. V té skupině byli učitelé, dále pracovníci Centra holocaustu a členové židovské obce. A to, co se podařilo, zdaleka předčilo jejich očekávání.

Vy a váš tým jste se pustili do sbírání 1½ milionu knoflíků, jeden knoflík za každé dítě. Předpokládali jste, že právě tento nápad učiní projekt přitažlivým pro děti?

Určitě. S touto myšlenkou přišla jedna učitelka na malé židovské škole. Chtěla, aby děti získaly pojem o tom obrovském počtu. A tak sbíraly a přepočítávaly a přepočítávaly. Chtěla, aby děti získaly představu o obrovském rozměru vraždění. Aby myslely na ty děti. A tak to začalo na malé škole – a zaujalo to nejen děti, ale i dospělé.

Co dítě – to knoflík?

Ano. A každý knoflík je jiný, jako je odlišné i každé dítě. Ty knoflíky jsou jenom symboly, jen proto, aby přiměly k zamýšlení, jaký obrovský lidský potenciál je tím navždy ztracen. A také, aby se lidé něco přiučili pro budoucnost.

Kdo vám dal všechny ty knoflíky?

Přicházely z celého světa. Z Nového Zélandu, z Evropy, oslovila jsem mnoho lidí přímo, např. jedna z přeživších, Dagmar Lieblová z Terezínské iniciativy, mi dala knoflík za členy své rodiny, také Chava Pressburger (pozn. překl.: sestra Petra Ginze) z Izraele, přidaly se i různé významné osobnosti na Novém Zélandu. Prostě lidé, které pohnul smutný osud dětí a kteří možná i sami měli nějakou zkušenost s 2. světovou válkou. Zdrojů bylo mnoho – a děti psaly dopisy se žádostí o zaslání knoflíků, a také je počítaly. Celé týmy počítaly a skladovaly knoflíky, a i tak to dlouho trvalo, než jsme dosáhli potřebného počtu.

Jak na projekt reagovaly školy?

Nešlo vždy jen o školy. Ovšem velký problém byl s uložení. Jednak nastala otázka, kde je umístit nejen dočasně, ale i pak natrvalo. Někteří lidé ze židovské obce soudili, že patří do Centra holocaustu, jiní, že by měly být na očích

veřejnosti. Snad patří do Wellingtonu, hlavního města N. Z., kde projekt začal, ale kde je ve veřejném prostoru vhodné umístit? Na nábřeží? Nebo v Botanické zahradě? Také bylo nutno se o ně starat, čistit je a tak – a nikde to nechtěli nastálo. Po nějakou dobu to byl skutečně docela problém.

Tak vznikl nápad, zda by z toho nešlo udělat putovní výstavu?

To byl geniální nápad. Když skončila možnost je mít trvale v Centru holocaustu, kam mohly děti přicházet dívat se na košíky plné knoflíků a prohrabávat se v nich, někdo (ne já) navrhl vytvořit putovní památník. Našel se návrhář, který navrhl vytvoření mobilního exponátu, a ten tedy teď cestuje po městech Nového Zélandu.

Můžete popsat, jak to vyhlíží?

Ano. Sám návrhář je holandského původu, i jeho rodinu jistou měrou válka postihla, a tak se do toho umí vcítit. Vytvořil sadu do sebe zapadajících stolů, či jakýchsi vitrínků, symbolizuje tím vzájemný vztah mezi všemi lidmi. Každý v tom vidí něco jiného: pro někoho to může být pramen nebo vodopád, na malém místě to může představovat věž, jinde se rozprostřít jako tok řeky, nebo to může symbolizovat vlak, záleží na představivosti. Knoflíky jsou pod sklem, vždy jsou vidět. Záleží jen na způsobu sestavení a instalace. Takže je to proměnlivý památník, který putuje a putováním se i mění.

Vy sama jste jedno z přeživších dětí, a mnoho času v životě jste věnovala snaze naučit děti chápat enormní rozměr 1½ milionu zmařených životů. Jak těžké je to pro děti dnes a v raném věku pochopit, co se to tehdy stalo, jak dětem zprostředkujete tuto informaci?

Nejlepší je vyprávět příběh. Příběh jednoho konkrétního dítěte. Na tom příkladu pak děti pochopí, že to bylo dítě jako ony, a jsou pak schopny si to promítnout do celého velikého počtu 1½ milionu. I dnešní děti vědí, co to je utrpení, samy se s ním setkávají nebo v televizi či ve filmu vidí utrpení v mnoha jeho formách, ale knoflíky byly dobrá forma přiblížit je k oné době a k onomu příběhu. I osud mnoha dětí z Čech je skryt v těch knoflíčích, mezi nimi můj vlastní bratranec zavražděný ve věku 14 let, je znám příběh Petra Ginze či Haničky z knihy „Hanin kuffík“. Toto téma přináší také našim projektem inspirovaná dětská knížka novozélandské

autorky (pozn. překl.: Joy Cowley) s názvem „Jeden a půl milionu knoflíků“ vhodná pro děti od 5 do 7 let, která je psaná jednoduchým srozumitelným jazykem.

Viděla jste děti při návštěvě památníku? Jak reagují?

V současné době je vystaven v Národní knihovně ve Wellingtonu, zde má formu kaskády. Mimochodem patronem tohoto projektu byl Nicolas Winton. V knihovně je i Centrum holocaustu, kde mají různé dokumenty, mj. i knihu Helgy Hoškové-Weissové, Deník Anne Frank apod., které si lze přečíst. Jsou tu i různé tematické programy, své příběhy zde vyprávějí jako já i další pamětníci – a reakce dětí jsou všeobecně velice kladné.

Pomohla vám tato činnost s dětmi vyrovnat se nějak s vlastními prožitky?

Někteří lidé říkají, že práce s knoflíky jim připomínala, že oni sami mohli třeba být jedním z takových knoflíků. Já docela takhle neuvažuji. I když – přišla jsem do Terezína jako pětiletá krátce poté, co byl Auschwitz již osvobozen. Takže jsem měla štěstí. Ale mé rodiče to stálo několik těžkých rozhodování. Snažím se pochopit svůj život a uvědomit si některé hodnoty a splácet tak to štěstí, že jsem zlému osudu unikla. To je to, co mně dala má práce na knoflicích. A ještě něco: přestože jsem se z Československa vystěhovala po válce ve svých 8 letech, cítím i v Česku své kořeny, a přála bych si, aby se jednou náš knoflíkový památník objevil i tam, v nově vznikajícím památníku holocaustu v Praze na nádraží v Bubnech. Mohl by se jednou stát i jeho pevnou součástí. Spolupracuji na této myšlence s místními kompetentními pracovníky.

Z angličtiny přeložila a redakčně zkrátila M. V.

Smutná zpráva z New Yorku

George (Jiří) Sachs zemřel ve středu 17. července 2019 krátce po oslavě svých 99. narozenin ve svém bytě na Manhattanu, NY. Žil zde více než čtyřicet let společně se svou ženou Evou Sachs, roz. Zifferovou, která zemřela v roce 2014. Jejich manželství trvalo 67 let. Oba byli členové TI.

George Sachs se narodil 5. července 1920 v Praze na Smíchově ve Zborovské ulici. Po okupaci Československa byl nucen přerušit studia elektrotechniky na ČVUT a byl poté zaměstnán na pražské židovské obci jako údržbář. Patřil ke skupině tzv. *Gladiátorů*, kteří vyklízeli zabavené židovské byty a stěhovali nábytek. Později, v září 1943, byl transportován do Terezína, a následně na nucené práce do Berlína. Zde stavěl domy pro příslušníky nacistické nomenklatury. Do Terezína se ke konci války vrátil po absolvování tzv. pochodu smrti. Během holocaustu přišel prakticky o celou svoji rodinu (otec Leo byl za nevyjasněných okolností zavražděn ještě před válkou, matka Jenny, roz. Lamplová, zemřela před nástupem do transportu). Bratr Egon, právník, jenž byl o pět let starší, byl zastřelen v Terezíně. Ostatní příbuzní zemřeli v Osvětimi.

Svoji budoucí ženu Evu potkal v roce 1947 v Praze a po uchopení moci komunisty mladí manželé utekli do Spojených států. Do USA přišli na tzv. Trumanovu kvótu s pěti dolary

v kapse. Záhy po příjezdu do New Yorku začal George Sachs pracovat jako manažer ve slévárně a krátce na to přešel do továrny na boty; v těžce firmě – *Cosmos Footwear Corp.* – se v roce 1966 stal generálním ředitelem. Za své úspěšné kariéry byl dále manažerem dalších významných obuvnických společností, např. *Footwear Industries of America*. Přátelil se mj. s Tomášem Baťou juniorem. Eva Sachs se věnovala výtvarné tvorbě.

George Sachs po sobě zanechal obšáhlý a cenný fotografický archiv. Svému koníčku se začal věnovat záhy; svůj první fotoaparát obdržel již v roce 1933 jako dárek k bar micva. O čtyři roky později natočil v Praze pohřeb Tomáše Garrigue Masaryka. Na TGM ostatně často vzpomínal; vídával jej jezdit na bílém koni na

G. S. s manželkou v 50. letech

G. S. v roce 2016

Arbesově náměstí. To byla, jak uvedl ve svém životopisném vyprávění, ta nejkrásnější léta jeho života.

Obdařen nebývalou laskavostí a ušlechtilostí, nikdy nemluvil o sobě, spíše naopak, pečoval o ostatní, trpělivě jim naslouchal a vždy měl po ruce čokoládové truffles značky Lindt. Jeho životní motto znělo: „Ne silou, ani mocí, ale mým Duchem.“ Není náhodou, že tento verš z knihy Zachariáš můžeme spatřit v hebrejských znacích na fasádě Smíchovské synagogy, kde měl v roce 1933 bar micva a kam jeho rodiče za první republiky chodili. George Sachs byl dobrým přítelem lidí bez rozdílu. Jeho smrt je velká ztráta pro všechny, kteří ho znali.

„Nechť je jeho duše připojena ke svazku živých.“

Monika Hanková

První představení projektu „Gido se vrací domů!“ v Holešově

Lisa Peschel, z angličtiny přeložil Jakub Stránský

Od léta roku 1999 jsem měla to potěšení a čest zkoumat v České republice kulturní život terezínského ghetta. Zaměřila jsem se zejména na divadelní představení vězňů. Můj výzkum se během let věnoval mnoha oblastem, od sběru a zpracování výpovědí přeživších až po vydání scénářů sepsaných vězni z ghetta. Například v letech 2014–2017 jsem pracovala se skupinou badatelů z celého světa na 40 měsíců trvajícím projektu financovanému společností Arts and Humanities Research Council – Performing the Jewish Archive (Znovuobjevování děl ze židovského archivu – PtJA), který uspořádal pět mezinárodních festivalů z děl židovských umělců. Jeden z festivalů, *Ze stínu*, se konal v České republice (v Praze, Plzni a v Terezíně) v září 2016 a uvedl během sedmi dní devět představení. Jedním z nich byla i rekonstrukce terezínského představení Broučků v podání Lauren McConnelllové (<http://terezinsthefireflies.com/>).

Organizátoři českého festivalu z projektu PtJA Dr. Lisa Peschelová, Dr. David Fligg a manažerka festivalu Zdenka Kachlová získali další prostředky k pokračování své práce v České republice. Ve svém novém projektu *Gido se vrací domů* připomínají 100. výročí narození skladatele Gideona Kleina. Akce v rámci tohoto projektu probíhají od července do prosince 2019 a my doufáme, že se členové Terezínské iniciativy zúčastní (pro více informací navštivte <http://www.gidofest.com>). Projekt uvede mnoho kulturních, vzdělávacích a vzpomínkových akcí, včetně koncertů s hudbou Gideona Kleina nebo hudbou která ho inspirovala. Rovněž zazní díla autorů, které tvorba Gideona Kleina inspirovala včetně dvou světových premiér současných mladých českých skladatelů. Součástí projektu budou také přednášky a workshopy o významu divadelních představení z Terezína pro výchovu o holocaustu. Na koncertě 5. 12. v Maiselově synagoze se uskuteční křest knihy *Dopis od Gideona* od Davida Fligga.

S velkým potěšením jsme projekt *Gido se vrací domů* uvedli na Festivalu židovské kultury Ha-Makom v Holešově 24. a 25. července 2019. Festival Ha-Makom je již dobře zavedenou každoroční událostí. První ročník Festivalu židovské kultury se uskutečnil v sobotu 11. srpna 2001. Jednodenní akce byla připomínkou vypálení nové holešovské synagogy v noci z 11. na 12. srpna 1941. Vzpomínková akce vyvrcholila koncertem při svíčkách Vladimíra Mertvy a Jany Levitové. Festival se postupně rozrůstal tematicky i časově. (Rozšíření festivalu z jednodenního na celotýdenní sérii koncertů, přednášek a tanečních vystoupení vedlo k založení občanského sdružení Společnost Judaica Holešov, která si vzala pořádání festivalu pod svůj patronát.) Během šesti dnů festivalu v roce 2019 se odehrálo více než třicet představení, včetně dvou akcí z projektu *Gido se vrací domů!*

Ve středu 24. července se uskutečnil hudebně-literární večer k 100. výročí narození Gideona Kleina se smyčcovým

kvartetem Fama Q (rezidenčním souborem projektu *Gido se vrací domů!*), proloženým úryvkem z Fliggovy knihy *Dopis od Gideona* v krásném historickém prostředí Šachovy synagogy. FAMA Quartet patří mezi tuzemskou špičku v oblasti interpretace české i světové současné tvorby a představil vynikající program sahající od vlastních skladeb Gideona Kleina přes nové avantgardní práce izraelského skladatele Ayala Adlera *Nuances de colours* (2018) až po skladbu Mikva (2016), kterou si od českého skladatele Daniela Chudovského objednal projekt PtJA a která poprvé zazněla v Maiselově synagoze v rámci festivalu *Ze stínu*. Představení mladého herce Hugo Kuhla na motivy textů z Kleinova životopisu velmi živě připomnělo osobnost mladého skladatele, hudebníka a učitele. Mnohé úryvky citovaly Kleinova vlastní slova, tak jak byla zachycena v dopisech, které archivu pražského Židovského muzea věnovala Kleinova sestra Eliška.

Ve čtvrtek 25. července se uskutečnilo představení *Proč se smějeme, aneb Pokus o rekonstrukci terezínského kabaretu*, které sestavila americká dramatička Kira Obolensky podle původního terezínského kabaretu *Smějte se s námi* od Felixe Porgese, Vítězslava Pídlý Horpatského, Pavla Stránského a Pavla Weisskopfa. Mnozí členové Terezínské iniciativy toto představení poprvé viděli uvedené v podkroví Magdeburských kasáren v červnu 2011. Pro uvedení v Holešově režisérka Vladimíra Dvořáková pracovala s umělci a hudebníky z Holešova a okolí (Libuše Hublíková, Jaroslav Svoboda, Magdalena Kučerová, Kristýnka Kusá, Ivona Vávrová, Zdeněk Janiš, Jakub Leško), sama si zahrála roli Horpatského (technická podpora a projekce – Hugo Kuhl a Radim Spáčil). V původním scénáři kabaretu *Smějte se s námi* si autoři představují svoji budoucnost v Praze po válce, navštěvují všechny své oblíbené bary a restaurace (Juliš, Alhambra) a vystupují na nejvýznamnějších scénách (Lucerna, Národní divadlo). V Obolenské tvůrčí adaptaci *Proč se smějeme* vystupuje postava Badatelky, která představuje mou osobu a která se snaží v jejich minulosti pochopit význam terezínského představení a zvláště jeho komediální složky: co se stane, když se Badatelka a původní protagonisté setkají, nejprve v její fantazii a později i v alternativní realitě, která nakonec zahrne i dnešní skutečné publikum? Týden před vlastním představením mě režisérka během zkoušky požádala, abych si roli Badatelky zahrála sama, a já jsem nadšeně souhlasila. Večer končil besedou, kterou vedla Vladimíra Dvořáková a jejímiž hosty jsme byli já a Zdeněk Prokeš, syn terezínského autora Felixe Porgese.

Tato dvě představení byla nadšeně přijata holešovským publikem a výborně posloužila jako zahájení projektu *Gido se vrací domů!* Doufáme, že členové Terezínské iniciativy se k nám připojí při následujících akcích projektu. **Leták s programem otiskujeme na protější straně.** Pro aktuální informace navštivte prosím stránky <http://www.gidofest.com>.

PROGRAM PROJEKTU

HOLEŠOV

■ 24. 7., 19³⁰, Šachova synagoga
**HUDEBNĚ–LITERÁRNÍ VEČER
 KE 100. VÝROČÍ NAROZENÍ
 GIDEONA KLEINA**

KLEIN, ADLER, CHUDOVSÝ, FLIGG
 fama Q, recitace Hugo Kuhl

■ 25. 7., 19³⁰, Kino Svět, velký sál
**PROČ SE SMĚJEME ANEB POKUS
 O REKONSTRUKCI TEREZÍNSKÉHO
 KABARETU**

Amatérské sdružení SEN
 režie: Vladimíra Dvořáková

PŘEROV

■ 12. 9., 15⁰⁰, Židovský hřbitov
**VZPOMÍNKOVÉ SETKÁNÍ A UMÍSTĚNÍ
 PAMĚTNÍ DESKY GIDEONA KLEINA**

■ 12. 9., 18⁰⁰, Slavnostní zámecká síň
 města Přerova

KONCERT

BERG, KLEIN, SCELSI, KONVIČKA
 Nikol Bóková klavír,
 Pavel Zlámal klarinet, saxofon

BRNO

■ 14. 9., 18⁰⁰, Vila Löw-Beer – venkovní
 terasa
JAZZ PRO GIDA, JAZZOVÝ KONCERT

Vilém Spilka Quartet
 Bernhard Wiesinger saxofon

PRAHA

■ 16. 9., 18.00, Židovské muzeum v Praze,
 Vzdělávací a kulturní centrum
PŘEDNÁŠKA

Terezínské divadelní texty v pedagogii Holocaustu
 přednáší Dr. Lisa Peschel

BRNO

■ 31. 10., 17⁰⁰, Židovské muzeum v Praze –
 Oddělení pro vzdělávání a kulturu –
 pobočka Brno

**HUDEBNĚ LITERÁRNÍ VEČER
 KE 100. VÝROČÍ NAROZENÍ
 GIDEONA KLEINA**

Čtení z knihy Davida Fligga Dopis od Gideona

■ 2. 11., 18⁰⁰, Vila Stiassni
KONCERT A PROHLÍDKA VILY

KLEIN, MOZART, KONVIČKA
 Pavel Zemen klavír, Nikol Bóková klavír
 Pavel Zlámal klarinet

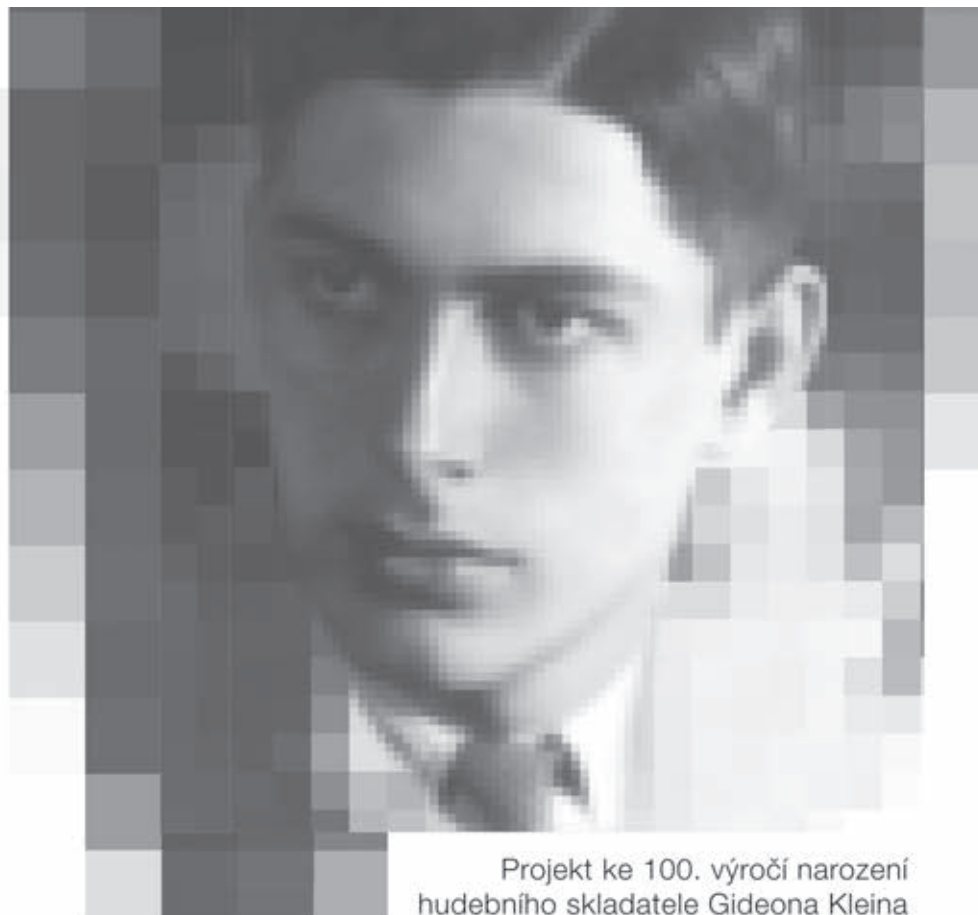
PRAHA

■ 3. 12., 19⁰⁰, Pražská konzervatoř
KONCERT

SBOROVÝ PROGRAM: KLEIN, BEETHOVEN
 Symfonický orchestr Pražské konzervatoře
 dirigentka Miriam Němcová
 Pěvecký sbor Imbus

■ 5. 12., 18⁰⁰, Maiselova synagoga
**KONCERT A KŘEST KNIHY
 DAVIDA FLIGGA DOPIS OD GIDEONA**

KLEIN, ULLMANN, KRÁSA, CHUDOVSÝ, SUK
 fama Q, Irena Troupová soprán

Projekt ke 100. výročí narození
 hudebního skladatele Gideona Kleina

GIDO

se vrací domů

07–12/2019 / Holešov / Přerov / Brno / Praha

DOPROVODNÝ PROGRAM

■ 4. 12.
**DIVADELNÍ PŘEDSTAVENÍ
 CESTA DO PRAVĚKU**

Účinkují studenti Gymnázia Přírodní škola

■ 9. 12.
**SYMPOSIUM PRO PEDAGOGY
 GIDO Voices**

WORKSHOPY

PRAHA

■ 25. 9., Fulbright Commission

■ 7. 12. Institut Terezínské iniciativy
 Workshopy pro pedagogy věde
 Dr. Lisa Peschel

■ 7. 12., 19⁰⁰, Švandovo divadlo, Studio
**DIVADELNÍ PŘEDSTAVENÍ
 „GIDO – PORTRÉT SKLADATELE“**

Soubor Švandova divadla

PRAHA

■ 8. 12., 14⁰⁰
GIDOTOUR

guided tour po pražských stopách Gideona Kleina

■ 8. 12., 19⁰⁰, Winternitzova vila
**ZÁVĚREČNÝ KONCERT
 „GIDEON KLEIN A JEHO INSPIRACE“**

KLEIN, JANÁČEK, JEŽEK – VOSKOVEC – WERICH
 David Danel housle, Ondřej Martinovský viola
 Balász Adorján violoncello
 Irena Troupová soprán, Věra Müllerová klavír
 Smíšený sbor Gymnázia Přírodní škola

VE SPOLUPRÁCI:

Nadace
 Gideona Kleina

www.gidofest.com

Znala každého a všichni znali ji

(Doris Grozdanovičová 7. 4. 1926 – 21. 8. 2019)

Vždy, když odejde někdo vzácný, tak se pak napíše, že zůstala mezera, kterou nelze zacelit, že jeho role už bude navždy neobsazena a tak podobně...

Doris Grozdanovičová je ovšem skutečně naprosto nenahraditelnou poutnicí osudem vlastního velkého románu. A také knihovnou osudu nás všech, protože ona mezi své kapitoly s přirozenou samozřejmostí přijímala příběhy, které jí byly blízké. A především: dělala to s úsměvem, který se opravdu nedá nahradit, napodobit a také se nedá zapomenout.

Vřelost, se kterou dokázala vzpomínat i těch nejstrašnějších chvil svého života, otevírala oči všech generací k příběhům, které jsou rodinným stříbrem dramatického století.

Stříbro je však chladný kov. Doriska měla svůj temperament a šibalství v oku, které rozhodně chladné nebylo. Dokázala pohledem pohladit, rozesmát i posílit.

Chodila pěšky do schodů svého domu, cupitala denně na tramvaj a jaksi přirozeně si stěžovala na to, že je to daleko... Člověk by ji nejradši poponesl, což by se při její postavě zdálo být docela snadné. Ona však dokonale vytušila okamžik, kdy jsem se jí chtěl zeptat, zda něco nepotřebuje a předbíhala stejnou otázkou ke mně. Dokonce skoro prosila o to, aby mi mohla s něčím pomoci, protože by jí to udělalo velkou radost...

Připomínala mi naši babičku Vilmu, která když se vrátila z koncentráku a komunisti jí sebrali zbytek majetku, který se jí vrátil po válce, tak měla jeden velký životní program, který zahrnoval nás všechny. Vnučata, hašteřivé postárlíky kdysi vznesené pražské židovské společnosti i osamělé dámy podobného osudu. Všem byla vrbou, rozvahou a klidnou radou. Naše babička byla na světě právě tak dlouho, jak se rozhodla, že to bude zapotřebí. Jednou odešla na vlastní žádost, když už se její role naplnila. A tak i Doris nejspíše usoudila, že už se naběhala dost.

Pavel Štingl

Milá Dorisko! Bylo nás mnoho terezínských kluků, co jsme tě v hluboké ilegalitě tajně milovali. Hloubka té ilegality byla tak velká, že jsi o ní ani ty sama nevěděla. Byla jsi tehdy krásná holka. A že v Terezíně mnoho krásy nebylo, obdivovali jsme to málo, co skutečně bylo. Žel nikdy jsem nebyl tvou ovcí a už vůbec ne beranem, ale za ty mlhavé, snové představy, ti ještě teď děkuji. Nevím, je-li nás celkem ještě X nebo Y, ale „-1“ bohužel znova platí. Víím, jak těžce trpíš náhlou nečinností, tak bych pro tebe něco měl. Až já budu „-1“ tak mně tam prosím najdi nějakou pěknou cimru a pohodlné kavalec. Víc potřebovat nebudu.

V úctě sklon – Hanuš Hron

I've heard the sad news about Doris. She was such a wonderful person. The world is a poorer place without her.

Lisa Peschel

Odešla tak náhle, ta statečná, neobyčejná žena! Doris, která nikdy nechodila k žádnému lékaři a nebrala ani žádné léky. Stále aktivní, reprezentovala nás tady i v zahraničí. Neměla ani čas si uvařit a jen vzácně jsme se spolu setkávaly na obci u oběda nebo v kavárně Na balkoně, ale také na různých společenských akcích. Stále na cestách, neúnavná, s pocitem povinnosti, jela někam daleko nebo blízko. Ve svém věku 93 let to jistě bylo hodně namáhavé, ale nikdy si nestěžovala. Jak zvláštní osud – její poslední cesta 21. srpna byla do Terezína! Domů už živá nedojela...

Dorisko, pokaždé, když jsme se náhodou setkaly, slibovaly jsme si vzájemnou návštěvu, která se nikdy neuskutečnila – nebyl čas! Tak už to bývá, že se promešká příležitost se vidět, dokud jsme živé. Snad sis aspoň v Terezíně vzpomněla

na své ovečky, které jsi tam jako mladá holka v těch těžkých letech pásala...

Budeš nám všem moc chybět – není možné na Tebe zapomenout!

Jana Dubová

Duben 2016 foto M. Stránský

Při vzpomínce na dlouholetou spolupráci s paní Doris Grozdanovičovou člověka jako první napadne: Doriska. Takto zdrobněle ji nazývala a i přímo oslovovala většina ze zaměstnanců vzdělávacího oddělení Památníku Terezín. Byl to odraz jednak

její milé povahy a vystupování, jednak schopnosti navázat s okolím velmi neformální a přátelské vztahy.

Doris se radovala z možnosti mluvit s mladými lidmi, u kterých dokázala vyvolat zájem o její životní příběh. Při besedě za každou doplňující otázku vždy poděkovala, občas, dotkla-li se tato příliš bolestivé vzpomínky, poodhalila vlastní emoce. Pro mladé posluchače se tak desítky let vzdálená historie stávala konkrétnější, hmatatelnější, živější.

Doris byla ochotná přijet do Terezína téměř kdykoliv a ke kterékoliv školní skupině. Jen výjimečně od ní člověk slyšel zápornou odpověď, a to zpravidla z důvodu účasti na jiné akci. Byli to naopak lidé z jejího okolí, kdo jsme ji občas nabádali, aby více myslela na své zdraví, odpočinek a obnovu sil. S úsměvem však tato slova odmítala a, jak sama říkávala, v Terezíně se už cítila jako doma. Je tedy téměř symbolické, že jí síly opustily právě na cestě z Terezína, kde 21. srpna podala své vůbec poslední svědectví. Za onu dlouholetou spolupráci a náklonnost Ti, Dorisko, upřímně děkujeme.

Vzdělávací oddělení Památníku Terezín

Doris byla kamarádka mé mámy Heleny Krausové, pracovaly spolu a dobře se znaly. Spojovala je také společná historie holocaustu. Já žiji od r. 1978 v Londýně, dlouho jsem ji proto sotva vídala. Přesto mne okamžitě poznala, když jsem ji po letech potkala na Hagiboru v roce 2014, kde

jsem byla navštívit svého otce. Potom jsme se setkaly v Žilíně na pochodu Vrba – Wetzler v roce 2016 a od té doby jsme se vídaly, kdykoliv jsem byla v Praze, např. na akci Bubnování v Bubnech. Její vitalita byla úžasná a obdivuhodná. Je mi moc líto, že Doris již nezastihnu při svém příjezdu do Čech letos v říjnu.

Byla inspirací pro mnoho lidí a svou vytrvalostí a schopností vidět život z moudrého úhlu svých zkušeností jistě naučila mnoho lidí a děti nejenom poznat historii, ale učit se z ní. A za to jsem jí vděčná. Její přátelství a úsměv mi budou chybět.

Eva Turnerová

Nečekaná, ohromující a smutná zpráva. Byla energická, plná života, pilná, vždy říkala, že je zdravá, že doktor nepotřebuje. Ale snad přece? Je krásné, že se jí podařilo nestát se bezmocnou stařenou. Opustila tento svět na cestě z Terezína, tam ji všichni měli rádi. Bude nám scházet, zůstane nám vzpomínka. Život je krátký ...

Evelina Merová

Kdo jste ji znal, víte, že patřila mezi nejneúnavnější, stále veselá a inspirativní osobnosti. Ještě v létě mi volala do Polska a přála k narozeninám. Plánovali jsme společné setkání u nás na zahradě, kde se jí vloni tolik líbilo. 21. srpna odešla do nebeské zahrady za svými ovečkami, které pásala v Terezíně. Naše Ovečka. Naše Doriska. Baruch Dajan HaEmet.

Radek Hejret

Září 2016
foto M. Stránský

Když dávno jsem šel s maminkou po Praze a potkali jsme Dorisku. Obě dámy si chvilku povídaly, a když jsme se rozloučili a ušli pár kroků, řekla mi maminka: „Doriska, to je fajn holka!“

Ta holka mi vyloudila úsměv na tváři, byl mezi námi přeci jen generační rozdíl. Ale co řekla maminka, platilo. Maminky mají vždycky pravdu.

O mnoho let později jsem Dorisku poznal přeci jen víc, zejména při práci na vydávání našeho časopisu. Byla do nedávna velmi ochotnou a vstřícnou redaktorkou. Dokázala přehozením několika slov změnit třeba nezáživný text v cosi pozoruhodného. Bylo na ní vidět, že s psanými texty dokázala dobře pracovat.

Občas jsme se scházeli nad korekturami v lobby baru jednoho pražského hotelu. Měli tam dobrou kávu a byl tam klid na práci. Doris vždycky říkala se šibalským úsměvem: „Míšo, sejdeme se na hotelu.“ Připadalo jí to „pikantnější“.

Pozoruhodné je, že jsme takřka vždy měli totožný názor na společné známé, na řadu aktuálních událostí. I přes ten generační rozdíl.

Doris, a ta káva na hotelu, mi budou chybět. Doriska byla skutečně fajn holka.

Michal Stránský

V návaznosti na tradiční tryznu Kever Avot, která se konala v Terezíně v neděli dne 22. 9. 2019, jsme vzpomněli na naši členku, Doris Grozdanovičovou, na člověka, kterého jsme měli rádi, kterého jsme si vážili a který nás dne 21. 8. náhle opustil.

**Předsednictvo
Terezínské iniciativy**

Ještě jedna vzpomínka na Míšu Salomonoviče, tentokrát z Brém

Nechci opakovat, jak výjimečný člověk Míša byl a jak moc nás bolí jeho ztráta.

Ani tomu nemohu uvěřit, že jsme ho znali asi jen pět let. Díky jemu a jeho ženě Libuši, se nám podařilo položit Stolpersteine pro mé prarodiče v Ostravě, Hornopolní ulice 595/26, kteří byli zavražděni v Osvětimi.

Jsem jim za to nesmírně vděčná!

Při našem druhém setkání v Ostravě dostal můj muž při výstupu z vlaku ledvinovou koliku. Míša nám tenkrát úžasně pomohl, doprovázel nás do nemocnice, vše zařídil, dokonce svým šarmem okouznil i zprvu trochu nepřijemnou sestru na pohotovosti.

Ani to mu nikdy nezapomeneme!

V červnovém čísle Terezínské iniciativy musím opravit jednu chybu – Salomonovičovi nemají dva syny, nýbrž syna Radana a dceru Táňu. Měli jsme příležitost oba poznat, i když jen krátce. Radan žije v Praze, Táňa

v Olomouci. Je zdravotní sestrou, pracovala především na oddělení dětské ortopedie a vychovala prakticky sama dvě děti.

A teď se zas ukazuje, jak je svět malý – dcera Táňi, čili vnučka Míši a Libuše, Magdaléna, žije asi pět let v Brémách, stejně jako my už pomalu padesát let! Je jí 35let, absolvovala dvě univerzitní studia v Olomouci a v Budapešti a ovládá plynule několik jazyků. Má talent, píše básně, prózu, texty k písním a překládá literaturu do češtiny. Přitom je velice skromná. Je druhou předsedkyní našeho česko-německého spolku Porta Bohemica, velmi si vážíme, že se pro náš spolek angažuje a také výrazně snižuje náš věkový průměr!

A prostřednictvím Magdy bude žít vzpomínka na jejího dědečka Míšu Salomonoviče i v Brémách, ale hlavně v našich srdcích, i nadále!

Věra a Dirk Harmsovi, Brémy

„Příběh každého života začíná narozením. Také můj. Narodil jsem se 9. 9. 1919.“

Tereza Štěpková, Institut Tereziánské iniciativy

V pondělí 9. září 2019 jsme si připomněli 100. výročí narození historika holocaustu, jednoho ze zakladatelů Tereziánské iniciativy a zakladatele její Nadace, později Institutu Tereziánské iniciativy – Miroslava Kárného.

K této příležitosti jsme uspořádali v úterý 10. 9. 2019 odborný workshop s názvem **National, transnational, digital? The Bohemian Lands in the current Holocaust Studies** jehož smyslem a náplní byla diskuse nad články pro připravované obnovení vydání Tereziánských studií a dokumentů. Tuto odbornou ročenku zaměřenou na dějiny Terezína a širší kontext holocaustu začal Miroslav Kárný se svou manželkou Margitou vydávat v roce 1994 v němčině, od roku 1996 také v české verzi. Poslední „TSD“ vyšly v roce 2009 péčí tehdejší ředitelky PhDr. Jaroslavy Mílotové, CSc., v české verzi. Po deseti letech se nám podařilo díky spolupráci s Michalem Franklem domluvit spolupráci s Masarykovým ústavem a archivem Akademie věd ČR a s vídeňským Institutem Simona Wiesenthala. Obnovené vydání tereziánských studií a dokumentů tak bude zvláštním číslem jeho renomovaného mezinárodního časopisu S:I.M.O.N. a články v angličtině v něm vyjdou v roce 2020.

Cílem odpoledního workshopu bylo, aby se setkali autoři článků a prodiskutovali na něm své teze a témata, která mají pro články rozpracována. Workshop byl rozdělen do tří tematických bloků:

- 1. Výzkum holocaustu mimo idealizaci**, ve kterém Benjamin Frommer, Ph.D., z Northwestern University v USA hovořil o svém výzkumu v oblasti solidarity okolní české společnosti se Židy během druhé světové války v protektorátu Čechy a Morava a Dr. Peter Hallama z Univerzity v Bernu o svém studiu materiálů z pozůstalosti Miroslava Kárného a o jeho historické práci v 70. a 80. letech 20. století.
- 2. Výzkum zaměřený na data** – blok, jehož náplní byly příspěvky prof. Štěpána Jurajdy, Ph.D., z ústavu CERGE-EI o statistické analýze údajů o lidech vězněných v Terezíně a jejich možnostech přežít v jeho krutých podmínkách a informace o dvou projektech: Databáze obětí nacistického pronásledování tzv. „Cikánů“, který přednesla Aletta Beck z ITI, a Evropské výzkumné infrastruktury zaměřené na holocaust přednesla Magdalena Sedlická z MUA AV ČR.
- 3. V bloku Kritické perspektivy holocaustu** zazněly dva příspěvky věnující se dějinám všedního života a mezilidským vztahům: Tatjana Lichtenstein z University of Texas hovořila o výsledcích svého výzkumu v oblasti smíšených manželství a jejich významu pro celkové dějiny holocaustu v protektorátu a Mgr. Michal Schuster přiblížil příběh rodiny Dychových, z nichž většina zahynula v Auschwitz-Birkenau.

Ačkoli zahraniční hosté se workshopu zúčastnili virtuálně – byli celému programu přítomni přes videokameru a mikrofon, byly příspěvky i následná diskuse pro všechny z nás

Účastníci odborného workshopu

foto T. Štěpková

Slavnostní setkání v Rezidenci primátora

hl. m. Prahy

foto E. Waageová

i pro autory připravovaných článků velmi přínosné. Děkujeme Židovské obci v Praze za možnost využití i pro tuto akci prostory zasedací místnosti v Jáchymce.

Součástí workshopu bylo pak navazující připomínkové setkání k výročí nedožitých 100. narozenin Miroslava Kárného v Rezidenci primátora hlavního města Prahy.

Slavnostního večera se zúčastnili členové rodiny Kárných, z nichž pan Miroslav Kárný mladší také vystoupil mezi řečníky, kteří osobnost a význam M. Kárného i jeho ženy Margity připomněli, těmi byli doc. Vojtěch Blodig, náměstek ředitele Památníku Terezín, Ing. Michal Borges, tajemník Židovské obce v Praze, Mgr. Michal Frankl, historik z Masarykova ústavu a archivu AV ČR, a Dr. Lisa Peschel z University of York. Na závěr přečetla vybrané části vzpomínky na práci M. Kárného prof. W. Benze historička ITI Aletta Beck. Význam práce Miroslava Kárného pro historiografii tzv. „Konečného řešení židovské otázky“ v českých zemích je zásadní, a to zejména v pečlivé a dlouhodobé dokumentaci jeho obětí i obecně politických dějů.

**Připomínkové setkání moderovala T. Štěpková
foto M. Stránský**

**Řečníci slavnostního večera
foto M. Stránský**

Bez jeho práce bychom dnes nemohli diskutovat o jednotlivých fenoménech i širších souvislostech nacistického pronásledování Židů v regionu střední Evropy. Jak řekl M. Frankl: „Neměli bychom se k čemu vztahovat. Jak je vidět i z odpolední diskuse v odborném workshopu, každý, kdo se chce a zabývá dějinami holocaustu v českých zemích, musí se seznámit a vypořádat s dílem Miroslava Kárného – ať je z jakékoli země světa!“

Důkazem této důkladné a systematické práce je kompilační práce Tereziánské kalendárium, které manželé Kární sestavili z desítek archivních dokumentů, novinových článků

a výpovědí svědků. Na více než 560 stranách zmapovali dějiny Terezína a nacistického pronásledování Židů v českých zemích od mnichovské dohody v září 1938 do konce války v květnu 1945. Dílo už M. Kárný nestihl vydat. Nyní je k dispozici zájemcům jako studijní materiál na portálu holocaust.cz a cílem jeho zveřejnění je přispět k širší diskusi.

Za podporu celé akce a projektu Odborný workshop k obnovení Tereziánských studií a dokumentů – k počtě 100. výročí narození Miroslava Kárného děkujeme Nadačnímu fondu obětem holocaustu.

Blahopřejeme paní Lilly Reiser, která 31. července oslavila 95. narozeniny. Všechno nejlepší!

Předsednictvo Tereziánské iniciativy

Na fotografii je Lilly Reiser se svícem v roce 2008

Isidor Reiser, (*1886 Nýrsko – 1973 Kibuc Hachotrim), který vlastnil sklenářství na hlavním ostravském náměstí, a jeho žena Alžběta, roz. Grünová, měli dvě děti. Starší byl Leo (*1922), mladší Emilie, zvaná Lilly (*31.7.1924).

Isidor a Leo byli v říjnu deportováni do Niska, po jejich návratu byla pak celá rodina deportována do Terezína. Rodina jako zázrakem přežila. Rodiče zůstali v Terezíně, Leo byl deportován dál do Flossenbürgu, Lilly odvezli do Auschwitzu a Bergen-Belsenu. Netřeba vysvětlovat, jaké měla rodina štěstí, že všichni přežili.

Po válce Lilly v r. 1945 emigrovala do USA, zbytek rodiny odjel do Izraele. Do Izraele si odvezli jednu pro ně obzvláště emotivně cennou památku: chanukový svícen, který otec zachránil z trosk synagogy, když ji v červnu 1939 nacisti spálili. Za války ji měli dobře uschovanou. Když rodiče a bratr v Izraeli zemřeli, Lilly si svícen odvezla do USA.

I když je stále i ve svém vysokém věku čilá a činná, rozhodla se svícen neschovávat jen pro sebe, ale věnovala ho Kingstonské synagoze v Anglii, kde při jeho zapalování o svátcích si připomenou Reiserovu rodinu i ostravskou židovskou obec. S jejím ponecháním v této synagoze vyslovil souhlas i zástupce Židovského muzea v Praze.

(Redakčně upraveno podle Newsletter, <https://kingstonostravacircle.org/>)

Pro rychlejší a snazší komunikaci prosíme všechny členy TI, kteří používají e-mail, aby nám poskytli svou mailovou adresu a telefonní číslo. Děkujeme.

Kancelář Tereziánské iniciativy (terezinskainiciativa@cmail.cz)

Vrba – Wetzler Memoriál

V apríli 1944 utiekli z Auschwitzu dvaja Slováci. Ich motivácia nebola utiecť z pekla, ale zachrániť maďarských židov pred deportáciami. Chceli, aby svet vedel čo sa deje za ostnatými drôťmi a že ľudia neumierajú iba na upracovanosť a hlad, ale sú vraždení systematicky a s dôslednosťou.

Vrba a Wetzler sa po strastiplnej ceste dostali až do Žiliny, kde v pivnici starobinca spísali svoju správu. Každý sám. Pretože nikto neveril, že to čo vravia je pravda. Pomohli im údaje o počtoch splynovaných ľudí a dátumy, ktoré priniesli so sebou. Ľudskej mysli sa priechilo čo vraveli. Napriek tomu, že ich správa našla cestu k príjemcom, nesplnili svoje poslanie. Auschwitz bol oslobodený až v januári 1945.

O ich príbehu by som dokázala hovoriť veľa. A obaja o ňom povedali aj sami. Posledné vydanie Wetzlerovej knihy „Čo Dante nevidel“ doplnil fotografiami náš Rubín Kostov a neďaleká Sereď bola Wetzlerovou východiskovou stanicou do lágru.

Keď ochorela dcéra Rudiho Vrba Zuzana, tlmočila prostredníctvom Fedora Gála prosbu, že by si priala, aby hrdinský čin jej otca a Fredyho neupadol do zabudnutia. Predstavovala si niečo, čo by bolo živou pripomienkou a nie pamätníkom. A tak vznikol Vrba – Wetzler Memoriál, ktorý organizuje organizácia Mezinárodný kresťanský veľvyslanectví Jeruzalém, z. s. (ICEJ ČR).

Nultý ročník v roku 2014 bol skúšobný a vydaril sa. 130 km z Osvienčimu do Žiliny prešli všetci bez ujmy, a tak sa od roku 2015 počítajú ročníky. Tohtoročných pochodov bolo viac a každý má svoje čaro. Pri štarte z múzea v Birkenau, časť Mexiko, sa vyberá na cestu skupina ľudí, ktorá sa stretla zdanlivo náhodne. Všetci nedečkavo prestupujú a počúvajú čítanie z knihy o tom, ako Vrba s Wetzlerom trávili dni v úkryte a neskôr sa plazili nekonečnou cestou za ostnaté drôty a ďalšie sledované zóny. Divajú sa hory v diaľke a len ťažko si predstavujú, že za pár dní tam dorazia. Po vlastných.

A tak sa vydáme na cestu, už spolu, kráčame, zhovárame sa, načúvame čo vravia tí pred nami, a oni počúvajú nás, vedieme rozhovory o všetkom možnom, preskakujeme potoky a čítame si príbehy. Občas príde k slovu aj mačeta a prirodzenou súčasťou pochodu sú pľuzgiere nováčikov, boľavé všetko a počasie. Utešujeme sa navzájom, aby sme došli na miesto odpočinku. Tento rok bol náš voľný deň obohatený o besedu s americkou výskumníčkou Madeline Vadkerty a historikom Ivanom Kamencom, ktorej témou boli

listy Tisovi. V komunite viacerých pozostalých obetí, historikov, učiteľov dejepisu, ľudí rôznych národností a vyznania, padlo mnoho otázok a debata sa pretiahla do neskorých večerných hodín. V tom čase boli už zo známych priatelia a pri spoločnom jedle vôbec nezáležalo, kto bude pri kom sedieť, rovnako ako bolo nedôležité, kto bude vedľa koho spať. Hlavne, že večer bola sprcha a možnosť vyložiť si na chvíľu nohy.

Tento rok nás privítali aj na Obecnom úrade v Skalitom a na cintoríne sme si uctili pamiatku Ondreja Čanecského, ktorý pomohol Vrbovi a Wetzlerovi dostať sa do cieľa. Na záver nás čakalo zhrnutie, kultúrny program v žilinskej Novej synagóge a ťažké lúčenie. A už na ďalší deň sa opäť spájame – cez sociálne siete, po telefóne, vymieňame si fotky a mnohí z nás sa tešia na budúci rok.

Na pochode som bola tento rok štvrtý raz. Ten jeden vynechaný ročník nešlo ovplyvniť a dodnes ma to mrzí. Nevieť, či by niekto z nás, neustále sa vracajúcich a obohacujúcich komunitu VWM, dokázal popísať dôvody. Pri každom pochode sa k tomu vo Zwardoni vraciame a snažíme sa pomenovať tú vzájomnosť, každý svojimi slovami, vždy inými, ale v skutočnosti sa to nedá. Iba v srdciach cítime to nutkanie vrátiť sa a znovu kráčať poľskou krajinou.

**Milena Veresová,
foto Katarína Haršányová**

Bimbo – medvídek z Terezína

Magda Farnesi (vnučka Michala Salomonoviče)

Poprvé jsem ho uviděla, když jsem s mezinárodní skupinou středoškolských učitelů vešla do tlumeně šedé výstavní místnosti Památníku a dokumentačního centra v Bonnu a očima náhodou zabloudila k naleštěné vitrině uprostřed. Seděl trpělivě v zapraných šatičkách na skleněné polici a s vysoko zdviženým legračně špičatým nosíkem oplácel návštěvníkům zvědavé pohledy. Přiznám se, že bych v expozici památníku obětí nacistických zvěrstev čekala ledacos, ale plyšového medvídky? Co asi hledal symbol bezstarostného dětství a domácí pohody, dětský důvěrník a kamarád ve hře na takovém místě?

Jako milovnice a sběratelka měkkých mohérových kožíšků jsem okamžitě zbystřila, ačkoli to bylo hnutí spíš rozpačité, do takových míst téměř nevhodné. Jenže takoví už medvídci bývají – jdou s námi životem, poslouchají naše stesky a zůstávají s námi mnohdy ještě dlouho poté, co v teenagerské pýše uklidíme ostatní hračky někde na půdu nebo do koše. Kdo má rád medvídky, mívá rád i lidi. A kdo se zápalen sběratele otevírá domov i srdce vysloužilým medvědí duchodcům, má na mysli nejen jejich plyšové dobro, ale hlavně příběhy jejich bývalých majitelů, jejich „dětí“. O to děsivější je potom takovou hračku potkat v kontextu, kde pro dětské hry a obyčejný, důstojný život není místo.

Když jsem z Bonnu tehdy v říjnu 2018 odjížděla, jedno bylo jasné – musela jsem se vrátit a nechat medvěda z muzejní vitríny povyprávět příběh jeho člověka.

Začátek září. Zatímco u nás děti spěchají do školy, já stojím znovu v Památníku v Bonnu a dívám se na fotografii malé holčičky s mašlí v její první školní den. Jmenovala se Else Waldmann a narodila se v roce 1913 v Bonnu jako druhá dcera hudebníka v městském orchestru. Po škole se učila aranžérkou a prodavačkou v jednom z bonnských obchodů s konfekcí. Její bezstarostné mládí ale skončilo ve chvíli, kdy jí zemřela matka. To ale Else ještě netušila, že daleko horší časy na ni teprve čekají.

V roce 1935 byl její otec Ludwig Waldmann kvůli židovskému původu propuštěn z orchestru a rodina se ocitla téměř bez prostředků. Sama Else už nesměla pracovat pro svoji stávající árijskou zaměstnavatelku a dostala místo v obchodě s módou, který patřil židovské majitelce. Tam prožila i řádění SA a SS během říšského pogromu. Z vybavení obchodu, kde pracovala, zbyly jen trosky.

V tu dobu už si Else se sestrou Karolou začínaly uvědomovat, že setrvat na místě není bezpečné. Rozhodly se i s otcem emigrovat. Vzhledem k špatnému zdravotnímu stavu ovšem neměl Ludwig Waldmann šanci na to, aby ho jakákoli země legálně přijala, a tak se sestry rozhodly, že emigruje jen jedna z nich a druhá se bude doma starat o nemohoucího tatínka. Karole se skutečně podařilo dostat se až do Amsterdamu, kde ale její cesta končí. Až po válce se Else dozví, že její sestra byla zavražděna v Osvětimi.

Else zatím zůstala doma v Bonnu, odkud byla deportována do sběrného tábora Enderich, a následně do Terezína. V červnu 1944 byla přeložena do tábora Wulkow, z něhož se v únoru 1945 vrátila zpět do Terezína. A přesně v této chvíli se začíná psát příběh

medvídky Bimba. Else Waldmann ležela po návratu z Wulkowa v karanténě, kam jí kamarádka Edith nechala propašovat zvláštní dárek – vlastnoručně ušitého mišiu.

...spíchla mi ho ze starého svetru. Měl to být můj talisman. A tak tu můj Bimbo sedí dodnes. A jak si ho vážím! Každý den mu přeju dobré ráno i dobrý večer. Však mě taky celou dobu dobře hlídal. No ano... Nezasvěcenému to možná zní trochu divně. „Bábě přeskočilo!“ řekne si asi. Jenže Bimbo je něco, co mě v lágru drželo nad vodou, když už tam nebyl žádný člověk, se kterým bych si mohla promluvit. A tak jsem měla svého Bimba. (Else Waldmann, 2002)

Mladá žena a plyšový medvěd, nerozlučný pár z Terezína, oba přežili a vrátili se tam, kam Else táhlo srdce – do jejího milovaného rodného Bonnu. Ona si zařídila od nuly nový život a on dostal čestné místo ve společnosti dalších plyšových zvířátek, které paní Waldmann nosili její známí a přátelé. Nesměl chybět ani při besedách s mládeží, při nichž Else neúnavně mluvila o svém životním osudu. Když za svoji činnost a statečnost dostala v roce 1986 Spolkový kříž za zásluhu, byl Bimbo samozřejmě také u toho.

Když paní Else Waldmann v roce 2004 zemřela, přestěhoval se její medvídek do vitríny v Památníku, kde pohledy návštěvníků přitahuje dodnes. Sedí tam ve vybledlých šatičkách a na krku se mu leskne medailonek se dvěma hebrejskými písmeny: „chet“ a „jod“. Dohromady: „Chai“.

Studentské literární a výtvarné práce oceněné v soutěži Památníku Terezín na téma: Jsem tu bez rodiny

Potřeba dýchat

**Adéla Hauzerová, 15 let,
ZŠ Emila Kolbena, Strančice,
(1. kategorie, cena Erika Poláka)**

Školní exkurze většinou nebývají nic moc. Nejdříve sedíte v autobuse plném uřvaných spolužáků a poté posloucháte výklad nudného chlápka středního věku s monotónním hlasem. Domnívala jsem se, že návštěva bývalého koncentračního tábora v Terezíně nebude o nic lepší než exkurze do muzea fosilií, ale každý se někdy splete.

Obrovská pevnost před námi mi z nějakého neznámého důvodu naháněla husí kůži po celém těle. Když jsme pak prošli branou a uviděli sochu vyhublých lidí, kterým byla vidět žebra, všichni jsme zatajili dech.

Seděla jsem v rohu místnosti. Schoulená do klubíčka. Obklopená lidmi, které jsem vůbec neznala. Nikdo se o mě

nezajímal. Všichni měli dost starostí s tím, jak mají přežít, kde sehnat jídlo nebo jak se co nejlépe zahřát. Vnímala jsem, jak jsem i já pomalu zhubla, a když jsem uviděla svůj odraz na hladině vody, zděsila jsem se. Mé lícni kosti byly hrozně vystouplé. Černé kruhy pod očima značily mé bezesné noci. Neměla jsem nejmenší tušení, kde jsou mí rodiče či má malá sestřička. Smrt tady číhala doslova na každém kroku. Nebyly žádné vyhlídky na světlejší zítřky. Nejhorší na tom všem bylo, že jsem byla nevinná.

Náš průvodce byl opravdu chlap ve středním věku, ale kupodivu vyprávěl poutavě a měl příjemný hlas. Když jsme se dostali ke stráni s malým kouskem zeleně, řekl:

„Tady si mohli Židé pěstovat pod dohledem dozorců zeleninu. Každý, kdo se o rostliny staral, měl veliké štěstí, protože si mohl nějaké to jídlo ukrást, ale bylo to riskantní. Dozorci často nechávali naschvál zeleninu shnit nebo pomrznout, aby nebyla k jídlu.“

Přirozeně v dešti – Klára Pelikánová, 16 let, SŠ Obchodu a služeb, Teplice (3. kategorie, cena Erika Poláka)

Bylo teplé léto roku 1943, zrovna jsem dostala nejlepší práci, jakou zde člověk mohl mít. Plela jsem záhonky a starala se o brambory. Přestože při pohledu na ně jsem měla chuť si jednu utrhnout a syrovou ji celou sníst, nedovolila jsem si to, jelikož trest by byl tvrdý. Možná by mě nechali zemřít hladu na samotce. Mohla jsem se jen domnívat, co by zrovna dozorcí vymysleli. Jejich nápady ve vymýšlení trestů neznaly mezí.

„Vězni zde dostávali většinou jen velmi málo jídla. K obědu byla jen řídká polévka se starým kouskem chleba. Byla to spíše jen teplá voda.“ Procházeli jsme úzkou uličkou. Pokaždé, když jsem se dotkla stěny, zalil mě velice nepříjemný pocit, jako bychom ani my už nikdy neměli tyto cely opustit.

„Na samotkách většinou nebyli Židé, ale odpůrci režimu. Jako například komunisté nebo bývalí legionáři. Byli v té tmě úplně sami. Jídlo dostávali jednou za den, pokud se na ně úmyslně nezapomnělo.“

Svou práci jsem měla hotovou dlouho před obědem, u kterého nikdy není jisté, zda ho člověk dostane. Kráčela jsem po cestě mezi celami, slunce příjemně hřálo a vlastně by to byla hezká podívaná, kdybych od samotek neslyšela křik vězňů, který rval nejen ušní bubínky, ale i srdce. Příkryla jsem si uši dlaněmi a rozeběhla se pryč.

Myslela jsem jen na ty lidi, co v Terezíně museli žít. Děsilo mě, že lidé opravdu dokážou být taková zvířata. Nechápala jsem, jak někdo něco takového může udělat kvůli rasové zaujatosti, kvůli moci nebo majetku. Copak tohle někoho může činit šťastného?

Příliš jsem si neuvědomovala, kam jdu. Mé nohy někam samy vedly tělo, hlava se vůbec nezúčastňovala. Probralo mě, až když mi nějaký člověk trhnul ramenem, abych nemohla jít dál. Pořádně jsem se rozhlédla. Nacházela jsem se uprostřed brány, za kterou byly další samotky, ale především obrovské místnosti nemocných. Vyděšeně jsem vydechla a podívala se na svého zachránce. Vedle mě stál chlapec, kterému mohlo být stejně jako mě. Měl lhostejný pohled, vůbec ne utrápený nebo bázlivý, dokonce bych řekla, že se díval trochu pobaveně. V ústech přežvykoval stéblo zelené trávy. Při pohledu na jeho přežvykování jsem dostala hlad.

Naše kroky pokračovaly do novější části, kde se nacházely velké místnosti s nepohodlně vypadajícími palandami, kde byli kdysi nuceni žít lidé. V místnosti stála jen malá kamínka a okolo oken byly díry, takže dovnitř profukovalo. Na fotografiích byli zachyceni lidé, kteří se celí vyhublí tísnil na těch pár dřevěných trámech, jež jim sloužily jako postele. Když udeřila jakákoli nemoc, měli ji všichni.

„Jsi normální? Víš, že tam jsou těžce nemocní, a i kdyby nebyli, tak za chvíli budou.“

„Jen jsem hledala rodiče,“ špitla jsem potichu.

„Tam je rozhodně nehledej,“ ukázal výhružně prstem na ony dřevěné dveře. „Pojď pryč. Mám z tohohle místa husí kůži.“ Zamračil se a rozešel se pryč. Já jsem poslušně cupitala za ním, protože jsem si už opravdu potřebovala s někým popovídat.

„Co jsi tam dělal ty?“

„Přemístili tam jednoho kluka od nás z cely. Myslím, že to nebylo nic vážného, on nechtěl, ale sesypali se na něj. Neměl šanci se ubránit.“

„Proč by se bránil, mohou ho tam přece vyléčit!“ nechápala jsem jeho slova. Podíval se na mě s pozvednutým obočím.

„Jak jsem říkal, i když nejsi vážně nemocnej, tam brzo budeš. Nikdo tam nechce, protože je jasný, že jsi skončil,“ mávl ledabyle rukou. Nechápala jsem jeho klidnou tvář.

„Ti lidé nedostanou žádné léky?“

„Nikdo tady nedostane žádný léky, děvče,“ zasmál se pobaveně. „Jsme tu jenom jako čekatelé na smrt, tak proč by se o nás starali?“

Nevěřičně jsem zakroutila hlavou. „To, to přece ne! Jenom nás sem odložili. Chápu, že chtějí náš majetek, ale ten už přece mají, a pak nás pustí. Tohle všechno dělají jen proto, abychom se báli!“ Ten kluk jen zavrtěl hlavou. Cítila jsem strašnou beznaděj.

„Brzo nás přeřadí jinam, a tam...“ stále kroutil hlavou. Zvedl se mi žaludek a má dnešní snídaně musela ven.

„Jsi v pořádku?“ zeptal se mě. Celá bílá jsem se zmohla jen na přikývnutí. Oba jsme si sedli na zem a opřeli se zády o kamennou zeď za námi. „Když jsem o tom poprvé slyšel, stalo se mi totéž.“

„Tento tábor sloužil pouze jako deportační. Židé zde mohli žít několik let, ale také jen pár týdnů. Ve snaze po konečném řešení židovské otázky byli po tisících deportováni do vyhlazovacích táborů, kde byla většina hned po příjezdu nahnána do plynových komor.“

Na obědě jsem si přisedla ke svému novému kamarádovi. Varoval mě, ať raději rodiče nehledám, protože bude lepší, když si je budu pamatovat jako dva milé, věčně se usmívající lidi. A ačkoli jsem to nehodlala vzdát, nic jsem nenamítala. Něco mě na tom klukovi děsilo. Ta jeho lhostejnost, choval se, jakoby se tady narodil a žil po celá léta.

„Jak to děláš?“ zeptala jsem se ho nesměle.

„Co myslíš?“

„Jsi tak v klidu!“

On se jen zasmál. „A co jiného mi zbývá?“ odpověděl otázkou, a to mě neuvěřitelně naštvalo. Pokrčila jsem rameny a nepřestávala ho podezřívavě pozorovat. V mé hlavě se odehrávalo hned několik nesmyslných scénářů.

„Jsem ze sirotčince,“ přiznal po chvíli tiše a podíval se mi hluboce do očí, až jsem musela odvrátit zrak.

„Promiň, ale nechápu, co to vysvětluje,“ zamračila jsem se.

„Už odmalička jsem byl sám. Nevím, jaký to je mít rodinu. Vlastně to tu není o nic horší než v sirotčinci,“ prohlásil tiše a zabořil lžiči do své řídké kaše. ▶

Všichni jsme seděli na nádvoří a svačili. Náš průvodce si povídal s učitelkou a něčemu se společně smáli. Parta kluků po sobě házela jídel s cílem trefit se do pusy toho druhého. Holky se při pohledu na kluky dobře bavily a já také, ačkoli mi to vtipné nepřipadalo. Přišlo mi to jako zneuctění tohoto místa. Lidé tu umírali hladem, a oni házeli jídlo po zemi.

Stála jsem opřená zády o kamennou zeď za mnou, schovaná pod krátkou stříškou. Spustil se totiž prudký déšť. Tak prudký, že se dozorcí před ním ukryli. Když odešli, všichni mysleli na jedno a totéž. Cesta k jídlu byla téměř volná. Nikdy bych něco takového neudělala. Já ne. Byl tu ale jeden opravdu vysílený muž s dlouhým tělem a nohama tenkýma jako mé ruce. Na nic nečekal a rychle si utrl několik brambor. Začal je do sebe neuvěřitelnou rychlostí cpát. Možná by si toho nikdo nevšimnul, jenomže tenhle muž neměl štěstí. Jeden z dozorců se v tu chvíli otočil a jediným výstřelem ho trefil do hlavy. Zatajila jsem dech a několik lidí okolo mě vykřiklo. Jeho mrtvolné oči se dívaly pouze na mne. Nebylo v nich vůbec nic a mně bylo jasné, že po smrti nikoho z nás ráj nečeká.

Stalo se to tak rychle, že jsem ten útok na dozorce nestihla ani zaznamenat. Muž podivuhodně podobný mému tatínkovi po něm skočil. Vrazil mu zbraň z ruky, ale to už ho chytili další dva a on se nemohl ani hnout. Napadený Němec měl kabát celý špinavý od bahna. Naštvaně začal něco německy křičet na toho prošeďivělého muže, a ten mu s výsměchem plivnul do tváře. Když mu jeden z dozorců dal pěstí a jeho tvář se otočila směrem ke mně, poznala jsem ho. Stejně jako on mě. Byl to on a já ho zřejmě viděla naposledy. Propukla jsem v nekončící pláč.

Ve staré pevnosti se nacházela část, kde byla tajná chodba. Dříve sloužila k obraně pevnosti a dnes jí ročně projde několik set turistů. A já bohužel nebyla výjimkou. Šla jsem, jak nejrychleji to šlo, ačkoli na mě kamarádka křičela, ať zpomalím. Ten stísněný prostor mi nedělal dobře. Se sklopenou hlavou jsem vyběhla na vzduch a užívala si ten pocit volnosti. Když jsem se trochu vzpamatovala, rozhlédla jsem se kolem sebe. Jeden velký náhrobek a šibenice. Nacházeli jsme se na bývalém popravišti.

Téměř všichni vězni byli vyhozeni ven z cel a posláni na popraviště. Ostatní měli vyděšené výrazy, až na mě. Šli jsme se na popravu jen dívat. My nebudeme oběti a právě to bylo něco, co mě děsilo. Prodrala jsem se do první řady, ačkoli jsem si nebyla jistá, zda to chci vidět.

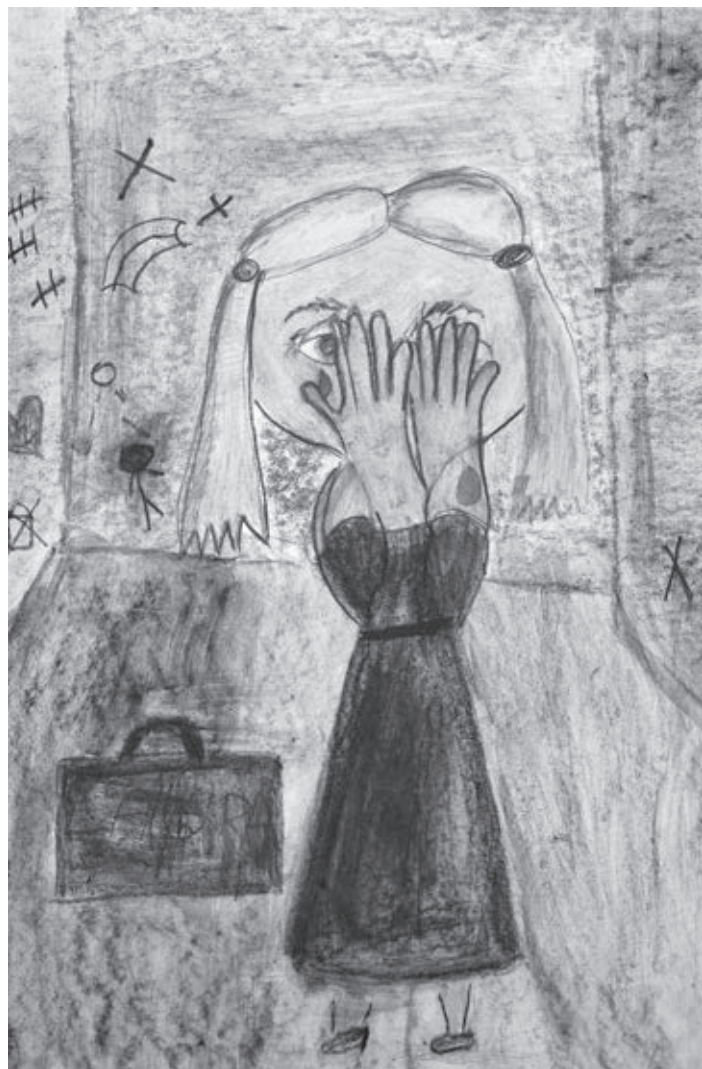
Dva dozorcí vláčeli za ruce mého tatínka a já se znovu rozplakala. Ted' ho už navždy ztratím. Nedokázala jsem se s tím smířit. Postavili ho před zeď. Jeho tvář byla nanejvýš klidná, když si mě všimnul, smutně se usmál. Zakroutila jsem nevěřícně hlavou, ale on jako by se se svou smrtí už dávno smířil.

„Jsem tu jen jako čekatelé na smrt...“ proběhla mi najednou hlavou slova toho chlapce. Pokud to tak je, nemá smysl se zde dál trápit. Napadla mě zbabělá myšlenka. Zemřeme společně, jen tak se dá ukončit ta neutichající

bolest. Nemám naději tohle přežít. Němci nabili své zbraně, zamířili. Bylo jich tolik na jednoho člověka. Nikdo z nás nemá kam utéct. Rozeběhla jsem se ke zdi a strhla svého tátu na zem. S hlasitým výstřelem se několik kulek zarylo do mého těla. Všechno jako by se najednou zpomalilo. Uvolněně jsem vydechla a padala k zemi, stejně jako tatínek. Leželi jsme vedle sebe a on mě pevně chytil za ruku. Umírali jsme.

„Neumírej prosím, Hano!“ vykřikl zoufale hlas u mého ucha. Usmála jsem se a pak už mě pohltila jen černočerná tma. Přece jenom jsem se z tábora smrti dostala.

Je děsivé, kolik dětí, ale i dospělých kvůli válce zemřelo. Bohužel se lidé ze svých minulých chyb neponaučili a válčí spolu dodnes. Ať už na Ukrajině nebo v Sýrii, válka má vždy něco společného. Plodí sirotky, kteří přichází o své rodiče. Nedokážu si něco takového ani představit. A ačkoli se těmto dětem snaží mnozí pomoci, rodiče už jim vrátit nelze.

Laura Veleková, 9 let, ZŠ U Stadionu, Litoměřice (1. kategorie, 1. místo)

11.10. - 3.11.2019
komunikace89

STÁTNÍ PŘEVRA
BEZ INTERNETU

Výstava pro mediální
vzdělávání

Výstavní prostor proti fotbalovému stadionu Sparty
na Letenské pláni v Praze 7

Denně 14—19 hodin

Pro školy denně od 9 hodin po on-line rezervaci na:
komunikace89.bubny.org

Doprovodné programy: komunikace89.bubny.org

Výstava se koná s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky a Magistrátu hlavního města Prahy

MINISTERSTVO
KULTURY

Státní fond kultury ČR

Hlavní partneři

DOX Centrum
evangelizačního
umění

MESSENGER

Mediální partneři

Česká televize

Plus
Český mošt

HlídacíPes

Partneři

FESTIVAL
SVOBODY

SPRÁVA ŽELEZNIČNÍ
DOPRAVNÍ CESTY

Ve středu 16. října, jako každý rok, vzpomeneme na zahájení transportů na Židovském hřbitově na Vinohradech u pamětního kamene lodžským ve 14.00 hodin položením květin. Pak se přesuneme k bývalému Parkhotelu, kde položíme v 15.30 hod. kytici u pamětní desky, a od 17.00 hodin začne na nádraží v Bubnech tradiční Bubnování proti tichu mlčící většiny.

Předsednictvo Tereziánské iniciativy

Památník ticha letos směřuje svou hlasitou výzvu proti pasivitě tichého přihlížení a také proti umělým legendám hrdinů vytvářených na ideologickou zakázku různých ideologií a totalitních režimů. Bubnování 2019 bude součástí výstavního projektu KOMUNIKACE 89.

(Plakát – viz předchozí strana – pozn. redakce)

Podzim roku 2019 bude pro Památník ticha ve znamení druhého velkého projektu naplánovaného pro tuto sezonu.

Tím je expozice k posílení mediální výchovy:

komunikace89

Je spojena s listopadovým výročím. Připomene, jak se komunikoval státní převrat před rozšířením internetu v době, kdy sociální sítě teprve čekaly na svůj vynález.

Pro Památník ticha je tento projekt především návratem do doby, kdy končila epocha umělých hrdinů ideologicky vytvářených režimem na zakázku. Pád cenzury a proměna médií byly předpokladem k tomu, aby se do veřejné komunikace mohly plně vrátit skutečné „velké příběhy dvacátého století“.

Výstavní projekt se odehraje na Letenské pláni - v místech, odkud se 25. listopadu 1989 vysílal první přímý přenos Československé televize z událostí listopadového převratu.

Všechny členy Tereziánské iniciativy srdečně zveme na vernisáž, která se uskuteční dne 10. října v 17 hodin. V následujících sedmi týdnech se budeme věnovat celé řadě doprovodných programů spojených s tématy svobody slova a také s otázkami, jak jsme tuto kvalitu využili v následujících třiceti letech. Pro tuto příležitost jsme zřídili novou webovou stránku: <https://komunikace89.bubny.org/>

Těšíme se na vás...

Pavel Štingl

**Tereziánská
iniciativa**

Vydává Tereziánská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Telefon: 222 310 681, 601 122 818, e-mail: terezinskainiciativa@email.cz.
Redakční rada: Eva Fantová, Zoja Franklová, Michal Stránský, Michaela Vidláková

Bankovní účet: v CZK: 59433011/0100.

Číslo 97 vyšlo v září 2019.

MK ČR E 10779